

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:

«Проблеми та перспективи українсько-польських відносин в умовах російсько-української війни»

Виконала студентка 2 курсу, групи ММв-21 спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини»

Сидоренко Дарина Петрівна

Керівник – кандидат історичних наук,
старший викладач

Корнійчук Любов Володимирівна

Рецензент – _____

Робота допущена до захисту
протокол № _____ засідання кафедри
міжнародних відносин від _____ 20____ року
Завідувач кафедри міжнародних відносин:
_____ Тетяна СИДОРУК

Острог, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
3 РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ (2014 -2022 РР.).....	11
1.1 Динаміка політичних, економічних і безпекових відносин до 2022 року	11
1.2 Позиція Польщі на початку повномасштабної російсько-української війни.....	2
7 Висновок до розділу 1.....	
31 РОЗДІЛ 2. УСПІХИ ТА ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	
34 2.1 Військова допомога та безпекова співпраця між Україною та Польщею у 2022– 2025 роках	34
2.2 Українсько-польське економічне співробітництво: між партнерством та конфліктами	34
45 2.3 Політичні виклики у відносинах України та Польщі	59
59 Висновок до розділу 2.....	73
73 РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН.....	
76 3.1. Перспективи довгострокового політичного партнерства	76
3.2. Майбутнє безпекового співробітництва та економічної співпраці.....	79
3.3. Сценарії розвитку українсько-польських відносин до 2030 року та рекомендації щодо розвитку відносин з Польщею.....	87
87 Висновок до розділу 3.....	96
96 ВИСНОВКИ.....	
97 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	
102	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Поглиблення стратегічного партнерства між Україною та Республікою Польща є одним із ключових чинників забезпечення безпеки та стабільного розвитку Центрально-Східної Європи в умовах повномасштабної російської агресії. Польща виступає одним із головних союзників України: надає масштабну військову та економічну допомогу, є логістичним хабом для постачання озброєння та гуманітарних вантажів, активно підтримує євроінтеграційний та євроатлантичний курс України. Водночас, попри безпрецедентний рівень взаємодії після 24 лютого 2022 року, двосторонні відносини характеризуються наявністю структурних викликів – економічною конкуренцією, конфліктами навколо аграрної торгівлі та транспортної логістики, напруженням у сфері історичної пам'яті, а також вразливістю до російських інформаційно-психологічних операцій.

Регіон Центрально-Східної Європи традиційно був зоною геополітичного протистояння великих держав, а повномасштабна війна Росії проти України підтвердила його стратегічну вразливість. Москва, використовуючи поєднання військової сили, енергетичного шантажу та дезінформації, прагне підірвати єдність ЄС і НАТО, послабити позиції держав «східного флангу», зруйнувати довіру між Україною та її найближчими партнерами. Це змушує Київ і Варшаву не лише посилювати безпекову співпрацю, а й шукати нові моделі економічної взаємодії, координації у регіональних ініціативах, узгодження політики пам'яті й спільної відповіді на інформаційні загрози.

На цьому тлі виникає об'єктивна потреба у комплексному аналізі українсько-польського партнерства як багатовимірного феномена, що поєднує військово-безпековий, політичний, економічний, гуманітарний та інформаційний виміри. Особливої ваги набуває оцінка того, як війна трансформувала модель відносин між Україною та Польщею, які успіхи та суперечності виявилися у 2022–2025 роках та які перспективи відкриваються для формування стійкого стратегічного союзу в середньостроковій перспективі.

Стан наукової розробки теми. Стан наукової розробки проблеми свідчить про значний інтерес українських і польських дослідників до стратегічного партнерства двох держав, однак комплексні праці, що інтегрують безпековий, економічний та історико-політичний виміри саме в умовах повномасштабної війни, поки що є поодинокими.

Важливим узагальнюючим джерелом є збірка праць українських та польських науковців «Стратегічне партнерство Польщі та України в умовах зміни міжнародної системи» [44], у якій аналізуються трансформації глобальної та європейської політики після російської агресії та їхній вплив на розвиток двосторонніх відносин. У ній особливу увагу приділено питанням безпеки, економічної інтеграції, ролі Польщі в архітектурі регіональної безпеки та взаємодії в рамках ЄС і НАТО.

Серед українських дослідників, що вивчають стратегічний вимір відносин з Польщею в контексті російсько-української війни, варто відзначити Г. Перепелицю, Б. Парахонського, Г. Яворську, Ю. Панченка, М. Золкіну, А. Гетьманчук. У їхніх працях аналізуються еволюція стратегічного партнерства, вплив війни на регіональну безпеку, роль Польщі як адвоката України в ЄС і НАТО, а також політичні й безпекові наслідки зміни міжнародної системи для Києва. Окремо слід згадати аналітичні записки Національного інституту стратегічних досліджень, які пропонують бачення стратегії розвитку українсько-польських відносин у безпековому та економічному вимірах. Історичний вимір українсько-польських відносин, зокрема Волинська трагедія, міжвоєнний період та повоєнні репресії, досліджується працями українських істориків Я. Грицака, І. Ілюшина, Б. Гудя, Р. Кабачія, Ю. Ніколайця, І. Гавриліва, В. В'ятровича, Ю. Шаповала, Л. Зашкільняка, С. Кульчицького, А. Портнова та ін. Їхні роботи дозволяють простежити генеалогію польсько-українських конфліктів ХХ століття і показують, як пам'ять про ці події впливає на сучасний політичний дискурс і суспільні настрої в обох країнах. Для цієї роботи важливими є не стільки деталі історичних баталій, скільки висновки щодо політизації пам'яті та її використання в поточній політиці. Суттєву емпіричну та аналітичну базу

формують праці українських аналітиків-практиків: Ю. Панченка («Європейська правда»), М. Золкіної (Фонд «Демократичні ініціативи»), А. Гетьманчук (Центр «Нова Європа»), які розглядають безпековий, євроінтеграційний та внутрішньополітичний аспекти українсько-польського партнерства, а також взаємний вплив зовнішньої політики й внутрішніх політичних процесів в Україні.

Із польського боку важливими є аналітичні напрацювання Д. Шеліговського (PISM), Л. Адамського (Центр діалогу ім. Юліуша Мєрошевського), М. Будзіша та інших експертів Центру східних досліджень (OSW) і Польського інституту міжнародних відносин (PISM). Вони зосереджуються на дослідженні польської східної політики, оцінці ролі України в системі безпеки Європи, аналізі економічних та інфраструктурних аспектів співпраці, а також на пошуку нових моделей партнерства після початку повномасштабної війни.

Значний масив аналітичних матеріалів надають аналітичні центри обох країн: Центр ім. Юліуша Мєрошевського, Центр «Нова Європа», Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва», Польський інститут міжнародних відносин (PISM) та інші. Їхні звіти дозволяють відстежити оперативну динаміку двосторонніх відносин, оцінити вплив торговельних обмежень, транспортних блокад, політики щодо біженців, а також відобразити сприйняття цих процесів у суспільствах обох держав.

Водночас, попри значний обсяг публікацій, більшість досліджень має або тематичний, або секторальний характер: окремо аналізуються безпекові аспекти, окремо – економічні конфлікти, окремо – політика пам'яті. Комплексних робіт, які б поєднували військово-безпековий, економічний та політико-історичний виміри українсько-польського партнерства саме в умовах повномасштабної війни 2022–2025 років, на сьогодні небагато. Недостатньо вивченими залишаються також сценарії розвитку двосторонніх відносин до 2030 року, роль

російської дезінформації як системного дестабілізуючого чинника та практичні механізми інституціоналізації конфліктних сфер співпраці. Це зумовлює потребу

6

у цілісному дослідженні, яке б інтегрувало різні виміри українсько-польських відносин, спираючись як на академічні праці, так і на актуальну аналітику.

Метою магістерської роботи є комплексний аналіз трансформації українсько-польських відносин в умовах повномасштабної російсько української війни, виявлення основних успіхів і викликів у сфері безпеки, економіки та політики пам'яті, а також окреслення перспектив і сценаріїв розвитку двосторонніх відносин до 2030 року.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- простежити еволюцію українсько-польських відносин у 2014–2021 роках як передумову поглиблення стратегічного партнерства після 2022 року;
- проаналізувати роль Польщі у військовій та безпековій підтримці України, її участь у багатосторонніх безпекових форматах та вплив на регіональну архітектуру безпеки;
- охарактеризувати стан і динаміку економічного співробітництва, а також проаналізувати ключові економічні суперечності і їхній вплив на двосторонні відносини та євроінтеграційні процеси України;
- вивчити питання історичної пам'яті та політики пам'яті як фактору, що одночасно ускладнює й стимулює поглиблення стратегічного партнерства;
- оцінити вплив внутрішньополітичних змін у Польщі та російської інформаційної війни на стабільність українсько-польських відносин; • розробити сценарії розвитку українсько-польського партнерства до 2030 року та сформулювати практичні рекомендації для України щодо поглиблення співпраці з Польщею.

Об'єктом дослідження є українсько-польські міждержавні відносини в умовах російсько-української війни. **Предметом** дослідження є трансформація стратегічного партнерства між Україною та Польщею у 2022–2025 роках,

7

зокрема в сферах безпеки, економіки, політики пам'яті та інформаційної безпеки, а також перспективи розвитку цього партнерства у середньостроковій перспективі.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 2014 по 2025 роки. Нижня межа зумовлена початком російської агресії проти України та першими спробами переосмислення українсько-польського стратегічного партнерства в умовах анексії Криму і війни на Донбасі. Основний акцент робиться на 2022–2025 роках – періоді повномасштабної війни, якій відповідає якісно новий рівень співпраці та загострення низки двосторонніх конфліктів. Верхня межа визначена моментом завершення збору й опрацювання емпіричного матеріалу.

Географічні рамки охоплюють території України та Республіки Польща, а також ширший контекст Центрально-Східної Європи, Європейського Союзу та НАТО, оскільки українсько-польські відносини розвиваються у тісному зв'язку з регіональними та євроатлантичними процесами.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Теоретичною основою роботи є підходи теорії міжнародних відносин, насамперед ті, що пояснюють поведінку держав через поєднання безпекових інтересів та інституційної взаємодії (реалістична та ліберально-інституціоналістська парадигми), концепції регіональної безпеки та європейської інтеграції. Для інтерпретації історико-політичних аспектів українсько-польських відносин використовуються напрацювання студій пам'яті та політики пам'яті, а для аналізу економічного виміру – елементи теорій економічної інтеграції та взаємозалежності.

Методологічну базу становлять системний підхід, який дозволяє розглядати українсько-польське партнерство як елемент ширшої регіональної та євроатлантичної системи, та інституційний підхід для аналізу ролі НАТО, ЄС і

двосторонніх механізмів співпраці. Застосовуються історико-порівняльний метод (для простеження еволюції відносин у динаміці), метод кейс-стаді (для аналізу окремих конфліктів – зернової суперечки, транспортних блокад, історичних криз), а також елементи контент- і дискурс-аналізу (для вивчення публічних заяв, медійних наративів та інформаційних кампаній). Перспективний

8

вимір дослідження забезпечує використання сценарного аналізу для побудови можливих траєкторій розвитку українсько-польських відносин до 2030 року.

Практична значущість дослідження. Отримані в роботі результати мають практичне значення для формування та коригування політики України щодо Польщі та держав «східного флангу» ЄС і НАТО. Висновки та рекомендації можуть бути використані: органами державної влади України (МЗС, Міноборони, Мінекономіки, профільними комітетами Верховної Ради) при розробці документів стратегічного планування та позицій на переговорах із Польщею, ЄС і НАТО; аналітичними центрами та громадськими організаціями для подальших досліджень і підготовки policy paper з українсько-польської проблематики; у навчальному процесі в закладах вищої освіти при викладанні курсів із міжнародних відносин, європейських студій, регіональної безпеки та зовнішньої політики України.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що в ній: вперше у вітчизняній літературі здійснено цілісний аналіз українсько-польського стратегічного партнерства в умовах повномасштабної війни 2022–2025 років одночасно в безпековому, економічному та політико-історичному вимірах; запропоновано концептуалізацію Польщі як «безпекового і логістичного хабу» для України та показано двоїстий характер цієї ролі (як ресурсу стабільності й джерела конфліктів); систематизовано основні типи економічних суперечностей між Україною та Польщею (аграрні, транспортні, міграційно-соціальні) та показано їхній зв'язок із внутрішньополітичними процесами й євроінтеграційним треком України; проаналізовано вплив політики історичної пам'яті й нових законодавчих рішень у Польщі на політичні умови підтримки України та її євроінтеграційні перспективи; окреслено роль російської

інформаційної війни як системного множника існуючих суперечностей у двосторонніх відносинах; розроблено три сценарії розвитку українсько-польських відносин до 2030 року (інтеграційний, інерційний, негативний) з визначенням умов їх реалізації та запропоновано комплекс практичних рекомендацій для України щодо поглиблення співпраці з Польщею.

9

Джерельну базу роботи становлять різноманітні джерела, які дозволяють комплексно розглянути політичні, економічні та історичні аспекти українсько-польських відносин. Серед основних джерел офіційні документи України, Польщі, ЄС і НАТО (міждержавні угоди, стратегії національної безпеки, декларації, комюніке, закони, урядові заяви), які надають юридичну і політичну основу для аналізу співпраці між державами. Другим важливим джерелом є статистичні дані, що надаються державними органами України та Польщі, Євростатом та міжнародними організаціями, такими як ООН та Світовий банк. Ці дані використовуються для аналізу економічних відносин, торгових потоків, статистики щодо біженців, а також для вимірювання впливу економічних конфліктів на двосторонні відносини. Публікації в українських і польських ЗМІ, що висвітлюють ключові події та конфлікти, такі як зерновий конфлікт, транспортні блокади, суперечки з приводу історичної пам'яті, є важливими для розуміння громадської та політичної реакції на ці проблеми. Медіа відображають публічні наративи, що формуються навколо цих тем, що дозволяє зрозуміти, як ці питання сприймаються в суспільствах двох країн. Також у дослідженні використовуються результати соціологічних опитувань як польських, так і українських дослідницьких центрів (наприклад, CBOS в Польщі та Центр Разумкова в Україні). Вони надають дані про динаміку ставлення громадян до двосторонніх відносин, а також про ставлення до питань, пов'язаних із війною, енергетичною безпекою, історичними конфліктами та біженцями.

Практична апробація. У межах досліджуваної теми мною були опубліковані статті, що стосуються економічних та політичних аспектів українсько-польських відносин. Зокрема, стаття «Економічний вимір

українсько-польських суперечностей під час російсько-української війни», опублікована на науковому блозі НаУ «Острозька академія», аналізує економічні конфлікти між двома країнами в умовах війни, зокрема торговельні обмеження, транспортні блокади та їхній вплив на стратегічне партнерство. Також була опублікована стаття «Перспективи українсько-польського стратегічного партнерства» в наукових записках студентів та аспірантів Національного

10

університету «Острозька академія» (вип. 5, 2025), яка досліджує можливі сценарії розвитку двостороннього партнерства в післявоєнний період, зокрема в контексті євроінтеграції України та змін у міжнародній політиці.

Структура роботи обумовлена її метою та завданнями та включає вступ, основну частину, висновки, список використаних джерел та літератури.

11

РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ (2014-2022 РР.)

1.1 Динаміка політичних, економічних і безпекових відносин до 2022 року

Українсько-польські відносини напередодні повномасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 р. перебували у стані парадоксальної, але стратегічно важливої «крихкої єдності». З одного боку, інституційні та економічні зв'язки досягли безпрецедентного рівня глибини, що підтверджувалося рекордним товарообігом та високою оперативною сумісністю у військовій сфері. З іншого боку, ці стратегічні досягнення були обтяжені тривалими суперечностями у сфері історичної пам'яті, які активно політизувалися і створювали ризик дестабілізації двостороннього діалогу.

Аналіз показує, що критична маса стратегічної співпраці, накопичена у період 2014–2021 років, особливо у безпековій та логістичній сферах, дозволила Польщі здійснити миттєвий та безпрецедентний перехід до ролі ключового логістичного, військового та гуманітарного хабу для України після 24 лютого

2022 року. Зовнішній шок, спричинений агресією РФ, миттєво перевів стратегічний вимір відносин на перший план, тимчасово нейтралізувавши внутрішньополітичні та історичні проблеми.

Цей розділ зосереджується на динаміці українсько-польських відносин у період, що охоплює вісім років до повномасштабної агресії (2014–2021), а також початковий період реакції на вторгнення (лютий–березень 2022 року). Хронологічний фокус дозволяє визначити рівень підготовленості інституцій, якість економічної інтеграції та наявність політичних чинників, що могли як сприяти, так і перешкоджати критичній підтримці у кризовій ситуації. Головним завданням є виділення конкретних перспектив (точок зростання) та проблем (точок тертя), що існували напередодні 2022 року.

12

Для глибшого розуміння динаміки партнерства необхідно проаналізувати політичний діалог і дипломатичні відносини між двома державами, які сформували основу стратегічної взаємодії.

Політичний діалог та дипломатичні відносини

Базовим документом українсько-польського співробітництва є Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, укладений 18 травня 1992 року. Його підписання заклало інституційні основи для розвитку міждержавних контактів і започаткувало механізми політичної координації [6]. Згодом було створено польсько-українську парламентську асамблею, міжурядові комітети та ради, зокрема Міжурядову комісію з економічного співробітництва та Польсько-українську постійну конференцію з питань європейської інтеграції. Поглиблення партнерства відзначила Декларація Міністрів закордонних справ Республіки Польща та України про принципи польсько-українського партнерства, підписана 21 березня 1994 року. Вона визначила стратегічний вимір співпраці двох країн, що надалі підтверджувалася численними спільними ініціативами та напрацюваннями як у міждержавних відносинах, так і на міжнародній арені [130].

Вступ Польщі до Європейського Союзу у 2004 році став каталізатором для подальшого зміцнення економічних та політичних зв'язків, Польща послідовно виступала як ключовий адвокат української євроатлантичної та європейської інтеграції [70], відображаючи глибоке розуміння того, що стабільність у Східній Європі неможлива без незалежної та демократичної України.

Від анексії Криму до початку 2022 року українсько-польські відносини розвивалися у рамках постійної напруги між двома протилежними динаміками. З одного боку цей період став етапом глибокого переосмислення та посилення українсько-польських відносин. Ці відносини, що раніше часто обтяжувалися складною історичною пам'яттю та часом розбіжними економічними інтересами, зазнали різкого розвороту у бік формування спільного геостратегічного імперативу – протидії російському експансіонізму. Спільне усвідомлення цієї

13

загрози зумовило глибоке стратегічне переорієнтування, яке закріпило внутрішньо притаманну геополітичну значущість двосторонніх відносин для обох держав [84].

Активізація польського залучення до українських справ здійснювалася крізь призму усталених концептів зовнішньої політики Польщі. До них належать модернізовані ідеї Єжи Гедройця та Ягеллонська доктрина, які згодом інтегрувалися у ширші регіональні рамки – концепції «Міжмор'я» та «Ініціативи трьох морів» [41; 25]. Ці концепти відображають польське переконання, що незалежна, стабільна та прозахідна Україна є ключовою передумовою національної безпеки Польщі та зміцнення Центральної Європи [84]. У результаті саме Польща стала одним із глобальних лідерів підтримки України – як на двосторонньому, так і на міжнародному рівнях – після початку російської агресії у 2014 році. Зокрема, Польща включала українське питання як постійний елемент зовнішньополітичного порядку денного Європейського Союзу, НАТО та Організації Об'єднаних Націй.

На рівні Європейського Союзу Варшава була серед головних ініціаторів запровадження санкцій [117] проти Російської Федерації й активно наполягала

на їх пролонгації під час кожного етапу перегляду у 2014–2021 роках [77]. Польська дипломатія підтримувала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, сприяла її ратифікації усіма державами-членами, а також виступала адвокатом у процесі запровадження безвізового режиму для громадян України [65; 35]. Поряд із цим, Польща послідовно підтримувала розширення програм Європейського інструменту сусідства та участь України у європейських ініціативах розвитку [64], зокрема «EU4Business» і «EU4Digital». У 2020–2021 роках Варшава активно лобіювала включення України до формату «Східне партнерство Плюс» [18], покликаного забезпечити доступ трьох країн до митного, енергетичного й цифрового союзів у рамках ЄС, а також участь у Шенгенській зоні.

У межах НАТО Польща відігравала роль провідного посередника між Києвом і штаб-квартирою Альянсу, використовуючи власний статус держави східного флангу для посилення безпекової співпраці [128]. Починаючи з 2014

14

року, Варшава підтримувала розширення Спільного пакету заходів Україна–НАТО, брала участь у його переглядах 2016 та 2019 років, а також ініціювала створення трастового фонду НАТО з енергетичної безпеки для України. Польські збройні сили долучалися до спільних навчань і тренувальних місій, зокрема Rapid Trident [43] та Maple Arch, у рамках програми «Партнерство заради миру» [80]. Важливим політичним досягненням Варшави стало сприяння наданню Україні статусу Партнера з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner), що було офіційно ухвалено у 2020 році [110]. Символом оборонної взаємодії стала також тристороння ініціатива ЛИТПОЛУКРБРИГ, яка заклала практичну основу для інтеграції України у європейський безпековий простір [26].

У рамках діяльності Організації Об'єднаних Націй Польща системно підтримувала українські ініціативи, спрямовані на засудження російської агресії та захист принципу територіальної цілісності [83]. Варшава була співспонсором низки резолюцій Генеральної асамблеї ООН, зокрема «Про територіальну цілісність України» (2014, 2016, 2018, 2019) та «Ситуація з правами людини в

Автономній Республіці Крим» [3;4]. Під час членства Польщі у Раді Безпеки ООН у 2018–2019 роках українське питання регулярно виносилося на засідання як один із пріоритетних напрямів діяльності польської делегації. Варшава також виступала за розширення мандату та фінансування Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, що посилювало міжнародну присутність і контроль за дотриманням умов перемир'я на Донбасі [31].

Польща використовувала також регіональні платформи для політичної координації з Україною. У 2020 році спільно з Литвою та Україною вона заснувала «Люблінський трикутник», механізм, покликаний сприяти політичній, безпековій та економічній інтеграції між трьома державами, а також протидіяти дезінформаційним кампаніям Росії у Центрально-Східній Європі [108]. Створення цієї формалізованої структури засвідчило стратегічну рішучість зовнішньополітичного та оборонного керівництва вибудувати механізм, здатний

15

ефективно функціонувати навіть тоді, коли двосторонні відносини ускладнювалися другорядними, менш критичними питаннями. Варшава також активно залучала Україну до проєктів «Ініціативи трьох морів» та Карпатського формату співпраці, розглядаючи її як важливий елемент регіональної енергетичної та транспортної інфраструктури. На двосторонньому рівні Польща ініціювала регулярні консультації між міністерствами закордонних справ і радами національної безпеки, а також підтримувала діяльність Польсько-української парламентської асамблеї та економічного форуму «Україна–Польща», який після 2020 року став важливим інструментом стратегічного діалогу [114; 119; 126].

Важливою складовою політичної підтримки стала енергетична співпраця. Польща сприяла зменшенню енергетичної залежності України від Росії, забезпечивши запуск реверсних поставок природного газу у 2015 році та ініціювавши будівництво нафтопроводу «Одеса–Броди–Плоцьк», який мав інтегрувати Україну до системи Центральноєвропейського енергетичного коридору [33]. Водночас, Польща послідовно підтримувала Україну у питаннях європейської енергетичної безпеки, виступаючи категоричним противником

російського газопроводу «Північний потік-2», який вона розглядала як геополітичний інструмент Кремля для посилення енергетичної залежності Європи та послаблення транзитного значення України. Варшава неодноразово висловлювала протест проти будівництва проекту у рамках Європейської ради, Європейського парламенту та на рівні двосторонніх консультацій із США та Німеччиною. Польські дипломати, зокрема міністр закордонних справ Збігнєв Рау, у 2020–2021 роках активно закликали до запровадження санкцій проти компаній, залучених до будівництва «Північного потоку-2», та вимагали посилення енергетичної солідарності в межах ЄС [78; 123; 121].

На трансатлантичному рівні Польща підтримувала позицію України під час діалогу зі Сполученими Штатами, аргументуючи, що реалізація «Північного потоку-2» підриває безпеку всього східного флангу НАТО. Варшава

16

координувала з Києвом спільні дії у Вашингтоні, зокрема у 2021 році – після домовленостей між адміністрацією Джо Байдена та урядом Німеччини щодо завершення проекту, коли Польща та Україна спільно виступили зі спільною заявою, засуджуючи компроміс як такий, що загрожує європейській єдності [121].

Паралельно розвивалися гуманітарні програми: Польща фінансувала лікування поранених українських військових [39; 54], підтримувала внутрішньо переміщених осіб, надавала стипендії для українських студентів і сприяла інтеграції українських громад у місцеві освітні середовища [101; 100].

Таким чином, упродовж 2014–2021 років Польща здійснювала багатовимірну підтримку України, поєднуючи дипломатичні, оборонні, економічні та гуманітарні зусилля. Її активна позиція сприяла збереженню теми України у фокусі європейської та трансатлантичної політики, зміцнила довіру між двома державами та заклала основу для подальшої безпрецедентної синхронізації дій після початку повномасштабної війни у 2022 році, коли стратегічне партнерство перетворилося на фактичний союз.

Попри спільні стратегічні пріоритети, важливо зазначити, що у період після 2015 року історичні питання знову вийшли на передній план [73] і перетворилися на «системотворчі чинники» українсько-польських відносин, часто переважаючи прагматичні безпекові чи економічні інтереси. Ці суперечки мали глибоке історичне коріння – у чутливих конфліктах минулого, зокрема у подіях Польсько-української війни 1918–1919 років.

Криза загострилася після Євромайдану, коли символіка Української повстанської армії (УПА) та гасла, пов'язані з іменем Степана Бандери, почали широко використовуватися поза традиційними націоналістичними середовищами. Швидка зміна ставлення польського уряду до України відбулася також з причини приходу до влади націоналістичної та популістської партії «Право і справедливість» (PiS) у 2015 році [76]. За словами політика PiS Павла

17

Коваля, партія «завжди була розділена на дві фракції, більшість з яких схилялася до націоналістичних традицій... Але останнє слово належить [голові партії] Ярославу Качинському, який досі дотримується доктрини Гедройця та політики Солідарності» [76]. Ключовим моментом напруги став квітень 2015 року: одразу після виступу тодішнього президента Польщі Броніслава Коморовського у Верховній Раді України український парламент ухвалив закон, який визнавав УПА борцями за незалежність [17]. Це рішення викликало різку критику у Польщі. У підсумку період 2015–2019 років став етапом, коли історичні питання домінували в політичному порядку денному, часто затьмарюючи більш практичні теми – економічну співпрацю, оборонні ініціативи чи спільні регіональні проєкти.

Надмірний вплив історичних наративів призвів до того, що внутрішня історична політика обох держав фактично діяла як бар'єр на шляху до глибшої стратегічної політичної інтеграції. Нездатність дипломатичних каналів високого рівня остаточно вирішити або хоча б відокремити ці емоційно навантажені питання спричиняла передбачуване тертя, яке не дозволяло повною мірою

реалізувати спільні безпекові потреби, що виникли після 2014 року. Така політична крихкість створювала вразливість, яку зовнішні актори – передусім Росія – могли легко використати для посіву стратегічної дезорієнтації та підризу західної єдності.

Незважаючи на це, дипломатичні відносини у цей період характеризувалися послідовним підтвердженням високого рівня підтримки євроатлантичних прагнень України. Республіка Польща неодноразово наголошувала на своїй повній підтримці майбутнього членства України в ЄС і НАТО [79].

Особливої уваги заслуговує політичний вимір українсько-польських відносин, що поступово набував ознак стратегічного партнерства – особливої форми міждержавної взаємодії, яка не передбачає жорстких союзницьких

18

зобов'язань, але ґрунтується на високому рівні довіри, політичної координації та взаємної підтримки. На відміну від класичних військових союзів, стратегічне партнерство є більш гнучким інструментом, що дозволяє державам узгоджувати позиції, реалізовувати спільні ініціативи у сферах безпеки, енергетики, інфраструктури та регіональної політики, а також підтримувати одна одну у кризових ситуаціях.

В українській зовнішньополітичній практиці поняття «стратегічного партнерства» тривалий час мало широкий і нерідко декларативний характер – до 2014 року цей статус формально або неформально застосовувався до значної кількості держав. Лише після початку російської агресії термін набув більшої чіткості, а партнерство з Польщею стало одним із найзмістовніших і найдинамічніших напрямів української дипломатії. У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України (2021 р.) [49] Польща визначена серед ключових партнерів Києва, після США, Великої Британії та Німеччини [94].

У польській зовнішній політиці стратегічне партнерство розглядається як вищий рівень міждержавної співпраці, що виходить за межі звичайних форматів

діалогу. Польща традиційно відносить до кола своїх стратегічних партнерів Сполучені Штати, Німеччину, Францію та Велику Британію. Відносини з Україною також часто характеризуються як стратегічні, особливо у питаннях безпеки, оборони та регіональної стабільності. Таке партнерство ґрунтується на поєднанні спільних стратегічних інтересів і спільного усвідомлення загроз, що походять від агресивної політики Російської Федерації [66].

Торговельно-економічне співробітництво

Економічна взаємодія між Україною та Польщею у 2014–2021 роках характеризувалася сталим зростанням обсягів торгівлі та посиленням ролі Варшави як провідного торговельного партнера України в межах Європейського Союзу. Польща стабільно входила до трійки найбільших ринків для українського експорту та посідала перше місце серед країн ЄС за товарообігом з Україною.

19

Для Польщі Україна натомість стала ключовим торговельним партнером у Східній Європі, що закріпило взаємозалежність двох економік. Активізації економічної співпраці сприяла негативна тенденція в торгівлі України з Росією (розрив торговельних зв'язків із Росією сприяв зміщенню торгівлі в бік країн ЄС, зокрема Польщі) та реалізація (з 2014 року) Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а з 2016 року також Угоди про зону вільної торгівлі між ЄС та Україною (ПВЗВТ – Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі) [68].

Двосторонні торговельні відносини демонстрували стабільне й динамічне зростання у період, що передував повномасштабному вторгненню. Упродовж 2014-2021 років товарообіг між країнами зріс удвічі: з 5,7 млрд дол. США у 2014 році [55] до понад 10,2 млрд дол. у 2021 році [10]. Український експорт до Польщі збільшився з 2,6 до 5,2 млрд дол. [58], тоді як польський імпорт до України сягнув 6,3 млрд євро (приблизно 7,2 млрд дол. США) [24; 102]. Польща послідовно зберігала статус найбільшого торговельного партнера України в ЄС і другого загалом після Китаю. Для самої Польщі Україна входила у десятку

найважливіших ринків збуту, випереджаючи низку держав ЄС.

Зростання товарообігу супроводжувалося розширенням товарної номенклатури. Український експорт поступово диверсифікувався від сировинного до напівфабрикатного та промислового: окрім традиційних постачань чорних металів, зернових і насіння олійних культур, зростали обсяги експорту продукції машинобудування, хімічної та деревообробної галузей. У структурі польського експорту переважали машини, устаткування, транспортні засоби, фармацевтична продукція, а також оборонні товари – у тому числі вибухові речовини, боєприпаси та обладнання подвійного призначення [10; 46]. Така структура засвідчувала функціональну взаємодоповнюваність економік, що дозволяла підтримувати позитивну динаміку навіть за умов зовнішніх шоків.

20

**Таблиця 1. Двостороння торгівля та структура основних товарів
(станом на 2021 рік)**

Загальний обсяг торгівлі (млрд дол. США)	5,2	7,2
Зростання експорту (2014–2021)	з 2,64 до 5,2 млрд дол.	з 3,07 до ≈7,2 млрд дол.
Глобальний рейтинг партнера (для експорту)	1-ше місце (найбільший ринок для України в ЄС)	10-те місце (для Польщі)
Основна товарна категорія	Насіння та олії – 356 млн дол.	Машини, устаткування, транспортні засоби; вибухові боєприпаси – 957 млн дол.
Індекс економічної	0.39	1.09

складності (ЕСІ)		
------------------	--	--

Джерело: Державна служба статистики України, Польський економічний інститут [10;102]

Графік 1. Торговельні відносини України з Польщею в 2010-2022 роках (млн дол.)

Джерело: Державна служба статистики України

21

Варто відзначити, що ключовою особливістю польського експортного портфеля був безпековий компонент. Найбільша експортна стаття Польщі до України у 2021 році – вибухові боєприпаси, на суму 957 млн дол. США. Такий обсяг свідчив, що військово-технічна співпраця вже була глибоко інтегрована у структуру двосторонньої торгівлі задовго до лютого 2022 року. Налагоджені комерційні канали постачання критичних товарів для підтримки безпеки забезпечили готову логістичну та договірну інфраструктуру для швидкого розгортання масштабної військової допомоги, яке почалося одразу після початку вторгнення.

Стійке економічне зростання створило високу комерційну взаємозалежність, яка виконувала стабілізуючу функцію – ставала противагою до періодичних політичних суперечностей, пов’язаних з історичними

питаннями. Високі обсяги торгівлі та значна присутність польських прямих інвестицій (ППІ) в Україні [68] формували матеріальний інтерес Варшави у збереженні стабільності в Києві, зміцнюючи спільний стратегічний інтерес конкретною економічною зацікавленістю.

Польські прямі інвестиції (ППІ) в Україну були суттєвими. Вони зосереджувалися переважно у сферах оптової й роздрібної торгівлі, виробництва деревини та паперу, а також металообробки. Згідно зі звітом Narodowy Bank Polski (NBP) за 2021 рік [127], існувала диспропорція у рівнях ризику: українські інвестиції в Польщі залишалися незначними, тоді як польські підприємства в Україні мали помітну частку у структурі польських закордонних інвестицій. NBP прямо зазначав, що триваючий збройний конфлікт становить «значний ризик негативного впливу» на польських інвесторів через їхню високу концентрацію активів в Україні [127]. Ця асиметрія інвестиційної взаємодії означала, що Польща мала значно більшу матеріальну зацікавленість у стабільності України, що, своєю чергою, зміцнювало її політичну та безпекову рішучість підтримувати свого східного сусіда у кризових умовах. Також, у такий спосіб польський бізнес виступав важливим «каталізатором європейської присутності» в Україні,

22

відкриваючи доступ до ринків ЄС через партнерські ланцюги постачання та спільні підприємства.

Одночасно зростала трудова взаємозалежність: після 2015 року Польща стала основним напрямом трудової міграції українців. Масовий приплив працівників з України розпочався після 2013 року, і вже протягом семи років їхня кількість у Польщі зросла майже в сім разів. Українці становлять найбільшу національну групу серед іноземців, що працюють у Польщі, а країна є головним напрямом української трудової міграції. У 2019 році близько 1,5 млн українських працівників забезпечували понад 1% ВВП Польщі [68]. Більшість з них працювала у промислово розвинених воєводствах і мала короткострокові трудові контракти. Попри тимчасове зниження міграційних потоків під час пандемії COVID-19, тенденція до тривалішого перебування та легалізації праці

збереглася, адже у 2021 році було спрощено процедури легалізації перебування іноземців у Польщі.

Водночас, українські мігранти істотно впливали і на економіку України. За оцінками Світового банку, у 2019 році грошові перекази в Україну сягнули близько 16 млрд доларів, із них 3,8 млрд – з Польщі, що становило понад 10% ВВП держави. Обсяги переказів за п'ять років утричі зросли, при цьому значна частка коштів надходить неформальними каналами [72].

Попри поступове скорочення різниці у рівнях заробітків між Польщею та Україною, польський ринок праці залишався привабливим завдяки стабільності, членству в ЄС та сприятливому ставленню суспільства. Українські мігранти стали «бракуючою ланкою» на польському ринку праці й зазвичай добре сприймалися як роботодавцями, так і польським суспільством. Згідно з дослідженням, 52% поляків декларували симпатію до українців, 36% ставилися байдуже, і лише 12% відчували неприязнь. Понад 80% респондентів могли б мати/мають українців серед знайомих, сусідів чи колег; 58% погодилися б, щоб особа з України стала їхнім життєвим партнером [115]. Цей фактор не лише зміцнював людські зв'язки, але й формував економічну синергію: перекази

23

українських працівників підтримували валютну стабільність, тоді як польський ринок праці отримував необхідну робочу силу у промисловості та сфері послуг. Важливою складовою економічної інтеграції стала логістика та транскордонна інфраструктура. Саме через польську територію проходило понад 60% українського експорту до ЄС. Поступово формувалася транспортна «вісь» Гданськ–Люблін–Львів, яка поєднувала українську економіку з портами Балтійського моря. Спільні інфраструктурні проєкти, зокрема розбудова пунктів пропуску «Дорогуськ–Ягодин», «Медика–Шегині» та модернізація залізничних ліній, стали передумовою для перетворення Польщі на головний логістичний канал України після 2022 року.

Із 2015 року Польща активно сприяла диверсифікації енергетичних маршрутів України. Запуск реверсних поставок газу з Польщі став одним із

перших практичних кроків енергетичної незалежності від «Газпрому». У 2021 році сторони підписали угоду про будівництво нафтопроводу «Броди–Плоцьк», що має об'єднати українську систему «Дружба» з польським нафтопереробним комплексом у Плоцьку та забезпечити інтеграцію України до центральноєвропейського енергетичного ринку. Водночас Польща підтримувала включення України до ініціативи «Тримор'я» в енергетичному вимірі, розглядаючи її як стратегічного партнера у зміцненні енергетичної безпеки регіону.

Попри динаміку зростання, економічні відносини залишалися асиметричними. Польща стабільно мала позитивне сальдо у двосторонній торгівлі (понад 3,5 млрд дол. у 2021 році). Така диспропорція пояснювалася не лише масштабом польської економіки, а й високим рівнем доданої вартості її експорту, порівняно з українським. Водночас, для України торгівля з Польщею була стратегічно вигідною: вона сприяла адаптації українських підприємств до європейських стандартів, формувала інвестиційні зв'язки та забезпечувала сталі валютні надходження [68].

Польща поступово перетворювалася на «економічний міст» України до ЄС. Її ринок слугував для українських компаній «тестовим полігоном» для

24

освоєння європейських норм, сертифікацій і процедур. Завдяки цьому ще до 2022 року Україна мала фактичну інтеграцію в європейські ланцюги постачання у таких галузях, як металургія, деревообробка, логістика, харчова промисловість і машинобудування.

Попри очевидний прогрес, у відносинах залишалися структурні бар'єри: нерівномірний доступ до європейських фондів, регуляторні відмінності у митних процедурах, затори на прикордонних переходах, а також періодичні конфлікти інтересів у аграрній сфері (зокрема навколо зернового експорту у 2021 році). Проте навіть за цих умов Польща залишалася одним із небагатьох партнерів, який забезпечував Україні комплексну економічну підтримку – від інвестицій і кредитів до технічної допомоги та логістичної інтеграції.

Таким чином, напередодні повномасштабного вторгнення економічна взаємодія між Україною та Польщею стала одним із ключових елементів їхнього стратегічного партнерства. Торгівля, інвестиції, енергетика та трудова міграція сформували глибоку економічну взаємозалежність, яка не лише зміцнила позиції обох держав у регіоні, але й створила фундамент для швидкої мобілізації ресурсів у 2022 році. Саме економічна інтеграція, поряд з оборонною та політичною, забезпечила практичну готовність партнерства до масштабної кризи, перетворивши Польщу на головний «економічний тил» України у перші місяці війни.

Безпекова та оборонна співпраця

Після початку російської агресії проти України у 2014 році безпековий вимір українсько-польських відносин став головним рушієм двостороннього партнерства. Польща сприймала оборону України як елемент власної стратегії стримування Росії, розглядаючи стабільність на східному фланзі НАТО через призму української стійкості [44]. У результаті саме оборонна співпраця стала найдинамічнішим і найінституціоналізованішим напрямом двосторонніх відносин.

Базовим елементом оборонної взаємодії стало створення у 2014 році Литовсько-польсько-української бригади (ЛИТПОЛУКРБРИГ), штаб якої

25

розташований у місті Люблін [51]. Її заснування символізувало перехід від декларативного партнерства до спільних військових механізмів. До 2017 року бригада досягла повної операційної готовності, отримавши право брати участь у міжнародних миротворчих і стабілізаційних місіях під егідою ООН, ЄС або НАТО [20]. Вона об'єднала приблизно 4,5 тисячі військовослужбовців з трьох країн і стала унікальним майданчиком практичної взаємодії між Збройними силами України та державами НАТО.

ЛИТПОЛУКРБРИГ проводила регулярні спільні навчання (Brave Band, Maple Arch, Anakonda) [61; 15; 19; 21], штабні тренування та обмін офіцерами, що дозволило уніфікувати стандарти управління, зв'язку та логістики. Польські

офіцери брали участь у підготовці українських підрозділів до операцій за стандартами НАТО, а українські військовослужбовці проходили навчання у польських військових академіях, зокрема в Академії національної оборони у Варшаві.

Вибір імені патрона бригади – Костянтина Острозького, історичного героя, який перемагав московські війська, – мав символічне значення [67]. Сам факт його створення після анексії Криму став політичним сигналом готовності Польщі та Литви до колективного реагування на російську агресію.

Крім спільних навчань, українсько-польська співпраця розвивалася у сфері військово-технічного виробництва. У 2016 році було підписано міжурядовий Меморандум про взаєморозуміння між компаніями Укроборонпром та Polska Grupa Zbrojeniowa (PGZ) [87], який передбачав кооперацію у виробництві бронетехніки, систем протиповітряної оборони, стрілецької зброї та засобів зв'язку. В рамках цієї співпраці розглядалися спільні розробки модернізованих бронетранспортерів та ремонт військової техніки радянського зразка, що перебувала на озброєнні ЗСУ [112].

Польща також сприяла участі українських компаній у міжнародних виставках оборонної промисловості – передусім Międzynarodowy Salon Przemysłu Obronnego (MSPO) у Кельцях, де українські виробники отримали можливість презентувати продукцію європейським партнерам [62]. Спільна

26

робота над логістичними проєктами дозволила створити передумови для формування спільних ланцюгів постачання, що після 2022 року стало важливою частиною західної військової допомоги.

Із погляду стратегічного управління, польсько-українська оборонна співпраця виконувала роль «тренувальної моделі НАТО для України» [75]. Польща послідовно підтримувала українську реформу сектору безпеки і оборони, надаючи консультації щодо адаптації Збройних сил України до стандартів Альянсу (Standardization Agreement, STANAG). Із 2015 року польські експерти брали участь у дорадчих групах НАТО з оборонного планування для

України, а також у підготовці Офісу реформ у Міністерстві оборони України [118].

У стратегічному вимірі ЛИТПОЛУКРБРИГ та інші форми військової співпраці створили інституціоналізовану готовність до швидкого реагування. Завдяки цьому Польща змогла у перші дні повномасштабного вторгнення у 2022 році без затримок трансформувати вже існуючу структуру військової координації у масштабний логістичний та командний центр постачання зброї і гуманітарної допомоги. Близько 80% усіх вантажів наданих Україні Європейським Союзом у 2022 році (на суму близько 800 млн євро) проходили через польську територію, що стало прямим наслідком напрацьованої інфраструктури і спільних оборонних механізмів попередніх років [98].

Ідеологічно основою співпраці стала спільна антиревізійська доктрина, відповідно до якої Польща розглядала підтримку України як елемент власної оборони від російських спроб ревізії кордонів і відновлення сфер впливу у Центрально-Східній Європі. Польська стратегічна культура, сформована на ідеях Єжи Гедройця та Ягеллонської концепції, сприймала незалежну Україну як «буфер безпеки» між Варшавою і Москвою. Це пояснює, чому польська військова допомога, навчання та політична підтримка України були не просто актом солідарності, а проявом інтегрованої оборонної політики [129].

Отже, до 2022 року Польща та Україна створили глибоку багаторівневу систему оборонної взаємодії, що охоплювала політичну координацію, військово-

27

технічну кооперацію та спільні навчальні формати. Ця співпраця мала як символічний, так і практичний вимір: вона не лише зміцнювала регіональну безпеку, але й підготувала основу для фактичної інтеграції оборонних спроможностей України з європейськими структурами. Саме наявність таких інституційних механізмів, зокрема ЛИТПОЛУКРБРИГ, тристороннього співробітництва з Литвою, а також розгалужених каналів оборонно-промислової взаємодії, забезпечила Польщі та Україні змогу швидко й ефективно реагувати

на безпрецедентні виклики 2022 року, коли партнерство перейшло від фази стратегічного зближення до фази фактичного союзництва.

1.2 Позиція Польщі на початку повномасштабної російсько-української війни

Політична та дипломатична підтримка України. Початок повномасштабного вторгнення Росії став тригером негайної політичної мобілізації Польщі. Від перших годин Варшава позиціонувала себе як державу-локомотив підтримки України в інституціях ЄС і НАТО, поєднуючи публічну дипломатію, коаліційне будівництво та інституційні рішення на національному рівні. У політичному вимірі це виявилось у синхронізованих заявах Президента [88], Прем'єр-міністра [104] та МЗС [90], екстрених засіданнях уряду й парламенту, а також у швидкій артикуляції пріоритетів: санкційний тиск на Росію, військово-політична підтримка України, зміцнення східного флангу НАТО та посилення європейської єдності [92].

Хронологічно перша фаза (кінець лютого – березень 2022 року) характеризувалася двома паралельними процесами. По-перше, Польща активно просувала у європейських інституціях жорсткі санкційні пакети проти РФ, зосереджуючись на фінансовому секторі, експортному контролі та енергетичній залежності [71; 111]. По-друге, вона виступала адвокатом надання Україні політичних гарантій та інструментів наближення до ЄС, підтримуючи рішення, що закладали траєкторію європейської інтеграції [120]. На рівні НАТО Варшава наголошувала на стримуванні через спроможності (deterrence through

capabilities), поєднуючи політичні сигнали солідарності з практичною координацією союзників у питаннях постачань і транзиту [116]. Важливим елементом стала динамічна «міжсоюзницька» дипломатія: інтенсивні контакти з країнами Балтії, Чехією та Словаччиною, а також візити високого рівня до Києва [99], що виконували подвійну функцію – зміцнення морально-політичної підтримки та сигналізування рішучості відстоювати незалежність України на

міжнародній арені. У межах ЄС Польща діяла як «будівник коаліцій», акумулюючи голоси держав-однодумців для пришвидшення рішень Європейської Ради та Єврокомісії. На внутрішньодержавному рівні Сейм і Сенат [92; 89] ухвалювали резолюції на підтримку України, а уряд формував міжвідомчі механізми координації зовнішньої та безпекової політики у тісній взаємодії з президентською канцелярією.

Комунікаційна стратегія Варшави спиралася на три наративні опори: (1) оборона України як передумова безпеки всього східного флангу, (2) захист міжнародного права і цінностей, (3) історична відповідальність Європи. Така рамка легітимувала як нарощення санкцій проти РФ, так і розгортання практичних механізмів підтримки. Водночас, польська дипломатія виявляла чутливість до внутрішньоєвропейських обмежень, до прикладу енергетичних залежностей окремих держав та різниці в темпах політичних рішень, що вимагало постійного коаліційного менеджменту.

Оцінюючи ефективність ранньої фази, варто виокремити три результати. По-перше, темп і масштаби санкційних рішень ЄС відображали значний вплив польської позиції, зокрема у фінансово-торговельному вимірі. По-друге, політичні сигнали НАТО та національні кроки союзників щодо посилення східного флангу були синхронізовані з польською аргументацією про невідкладні спроможності стримування. По-третє, Польща інституціоналізувала свою роль «адвоката України» у ЄС, поєднавши політичну риторику з операційними рішеннями щодо логістики, транзиту і гуманітарної допомоги.

Водночас, відкритими залишалися ризики перенавантаження національних

29

систем (логістика, соціальна інфраструктура) та необхідність довгострокового узгодження енергетичної політики ЄС.

Гуманітарна допомога та питання біженців

Гуманітарний вимір польської реакції на війну набув безпрецедентного масштабу і швидкості. Уже в перші тижні після 24 лютого 2022 року через польсько-український кордон пройшли великі потоки осіб, переважно жінок з

дітьми та людей літнього віку. Польща одночасно виконувала роль країни першого прийому, транзитної території до інших держав ЄС та гуманітарного логістичного хабу для міжнародних організацій і донорів.

Нормативною основою політики став спеціальний закон [97], ухвалений 12 березня 2022 року, який надавав громадянам України легальний статус проживання, ідентифікаційний номер (PESEL), а також доступ до базових публічних послуг. Цей акт поєднав невідкладні інструменти кризового реагування з середньостроковими механізмами інтеграції, закладаючи правову визначеність для перебування, працевлаштування та доступу до соціальних програм [107]. Координація здійснювалася на багаторівневій основі: уряд – воєводства – гміни – громадянське суспільство та релігійні організації, що дозволило швидко розгорнути систему розміщення, харчування, первинної медичної допомоги та транспортної підтримки.

Доступ до послуг був структурований за ключовими напрямками. У сфері освіти створювалися умови для зарахування дітей до шкіл, зокрема підготовчі та адаптаційні класи, а також інструменти підтримки українськомовного середовища. В охороні здоров'я забезпечено екстрену та первинну медичну допомогу, включно з вакцинацією та програмами для хронічних хворих. На ринку праці запроваджено спрощені процедури легального працевлаштування, а питання визнання кваліфікацій і професійних ліцензій стало предметом окремих регуляторних рішень і пілотних механізмів. Фінансова підтримка поєднувала пряму допомогу домогосподарствам та компенсації/субсидії приймаючим сім'ям і місцевим органам влади [69].

30

Польща виконувала функцію гуманітарного логістичного вузла для європейських і міжнародних партнерів. На її території розгорталися склади, пункти прийому й сортування, а також транспортні коридори (автошляхи, залізниця, авіаційні маршрути) для спрямування допомоги в Україну. Взаємодія з механізмами ЄС у сфері цивільного захисту та з агенціями ООН (UNHCR, IOM, UNICEF, WHO) [98], Міжнародним Комітетом Червоного Хреста і великими НУО дозволила стандартизувати процедури, забезпечити

відстежуваність вантажів та облік витрат. Вагому роль відіграв і приватний сектор – від тимчасового житла та логістики до телеком-послуг, що підтримували комунікаційну спроможність переміщених осіб.

Окремої уваги вимагали вразливі групи. Інституційні рішення супроводжувалися спеціальними програмами захисту дітей, людей з інвалідністю, літніх осіб і одиноких матерів [86]. Особливий акцент ставився на запобіганні торгівлі людьми та створенні безпечних коридорів інформації й пересування. Для зниження бар'єрів впроваджувалися багатомовні інформаційні сервіси, «єдині вікна» в органах місцевої влади та партнерських НУО.

Фінансування ранньої фази поєднувало ресурси державного та місцевих бюджетів, інструменти ЄС, а також приватні та благодійні внески. Важливим компонентом стало документування витрат та прозорість механізмів, як передумова для подальшої компенсації видатків і довгострокового планування інтеграційних політик. Серед ключових викликів вирізнялися перевантаження інфраструктури у прикордонних і великих міських агломераціях, дефіцит профільного персоналу (медики, педагоги, соціальні працівники), мовний бар'єр, а також потреба у швидкому масштабуванні цифрових рішень (реєстрація, виплати, доступ до послуг).

Загалом гуманітарна відповідь Польщі у перші тижні війни продемонструвала високий рівень інституційної гнучкості та суспільної солідарності. Перехід від кризового прийому до політики середньострокової інтеграції відбувався поступово, із збереженням координації з європейськими та міжнародними партнерами. У сукупності з політично-дипломатичною

31

активністю це заклало підґрунтя для стійкої ролі Польщі як ключової держави підтримки України в Європі – одночасно на політичному, гуманітарному та логістичному напрямках.

Висновок до розділу 1

Наприкінці 2021 року українсько-польські відносини характеризувалися

подвійною динамікою: стратегічна міцність партнерства поєднувалася з крихкістю і чутливістю з питань внутрішньої політики. З одного боку, обидві держави досягли безпрецедентного рівня військової, економічної та соціальної взаємодії, що забезпечило високий рівень готовності до спільних дій у разі зовнішніх загроз. З іншого – невирішені історичні суперечності та внутрішньополітичні чинники створювали підґрунтя для періодичних криз довіри, які послаблювали стабільність політичного діалогу.

Фундаментом стратегічної стійкості стала інституціоналізована безпекова взаємосумісність, уособлена діяльністю Литовсько-польсько-української бригади (ЛИТПОЛУКРБРИГ). Її повна операційна спроможність, досягнута у 2017 році, створила ефективну модель спільного командування, планування та логістики, що підтвердило практичну доцільність оборонної інтеграції. Ця інфраструктура забезпечила готову основу для розгортання системи військової допомоги після початку повномасштабної агресії, коли Польща швидко перетворилася на ключовий логістичний хаб для України.

Не менш важливим чинником була спільна геополітична мотивація. У стратегічній думці Варшави український суверенітет розглядався як елемент національної безпеки Польщі, що було відображено у зовнішньополітичних доктринах і практичних рішеннях. Така установка забезпечувала стабільність політичної підтримки Києва незалежно від змін урядів чи партійних балансів.

Вагомим елементом взаємної стійкості виступала й економічна взаємозалежність. Рекордні обсяги торгівлі наприкінці 2021 року, а також активна присутність польського бізнесу в Україні формували спільну матеріальну зацікавленість у регіональній стабільності. Цей комерційний інтерес

32

служував не лише інструментом економічного розвитку, але й додатковою гарантією політичного стримування у відносинах двох держав. На суспільному рівні стабільність забезпечувала «низова геополітика», побудована на щільних соціальних контактах, транскордонній мобільності та місцевих проєктах співпраці. Ця багаторівнева взаємодія стала практичним фундаментом

солідарності: вже у перші дні вторгнення саме місцеві громади та прикордонні регіони забезпечили безперервний потік гуманітарної допомоги, перетворивши польсько-український кордон на простір підтримки та взаємодопомоги.

Початкова реакція Варшави у лютому–березні 2022 року підтвердила цю підготовлену інституційну й суспільну базу: політична та дипломатична підтримка України проявилася у швидкому коаліційному просуванні санкцій у ЄС, у скоординованих сигналах у межах НАТО, а також у візитах високого рівня, що посилювали міжнародну легітимність української оборони. Паралельно Польща запровадила спеціальні правові інструменти для гуманітарної відповіді (насамперед «спецзакон» із наданням PESEL, доступом до послуг і ринку праці), налагодила міжвідомчу координацію з воєводствами та гмінами і, у взаємодії з інституціями ЄС та агентствами ООН, інституціоналізувала роль гуманітарно логістичного вузла для регіону.

Водночас, поряд із зонами стійкості зберігалися глибинні внутрішньополітичні суперечності, які загрожували стратегічній єдності обох держав. Найбільш відчутною проблемою був історичний ревізіонізм, що у 2015–2019 роках перетворився на чинник, здатний визначати політичний порядок денний. Домінування емоційно навантажених історичних наративів, посилених націоналістичними інтерпретаціями, створювало атмосферу взаємної підозри в політичних і суспільних колах. Така напруга періодично виходила на поверхню, стаючи каталізатором для нових конфліктів – зокрема, під час зернової кризи або дискусій щодо соціальної підтримки українських біженців після 2022 року.

Таким чином, напередодні повномасштабного вторгнення українсько-польські відносини поєднували високу стратегічну сумісність і внутрішню

33

політичну крихкість. Інституціоналізована оборонна співпраця, спільне бачення регіональної безпеки та економічна взаємозалежність створювали надійний фундамент партнерства, тоді як історичні, політичні й соціальні розбіжності продовжували виступати потенційними джерелами дестабілізації. Ця подвійність,

міцність на зовнішньому рівні та вразливість на внутрішньому, визначила характер українсько-польських відносин у вирішальний момент початку повномасштабної війни.

34

РОЗДІЛ 2. УСПІХИ ТА ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1 Військова допомога та безпекова співпраця між Україною та Польщею у 2022–2025 роках

Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року став каталізатором безпрецедентної військової та політичної мобілізації Польщі. Варшава стала однією із перших європейських столиць, що не лише засудила агресію, але й оперативно перейшла до практичних дій з надання оборонної допомоги Києву. Уже в перші тижні війни Польща надала Україні значні обсяги летального озброєння, зокрема переносні зенітно-ракетні комплекси Piorun, боєприпаси та бронетехніку. Пізніше цей список розширився до танків, самохідних артилерійських установок і систем протиповітряної оборони. За оцінками Кільського інституту світової економіки (Kiel Institute for the World Economy), сукупний обсяг польської військової допомоги до 2024 року перевищив 4 мільярди євро, що зробило Польщу одним із найбільших донорів серед країн ЄС [122]. У 2025 році, Офіс Прем'єр-міністра Польщі опублікував звіт «Допомога Польщі Україні 2022–2023», згідно з його даними з початку 2022 року Польща надала Україні 46 пакетів підтримки, що містять різні види зброї та боєприпасів. Міністерство оборони Польщі повідомляє, що загальна вартість усіх пакетів підтримки до березня 2025 року, включаючи навчання, логістику, поставки, технічне обслуговування та ремонт обладнання, а також медичну допомогу, перевищила 18 мільярдів злотих (~4,4 мільярда доларів) [106]. Військові поставки між 2022 і 2024 роками включали 318 танків, 586 бронетехніків, 137 артилерійських систем, 10 гелікоптерів Mi-24 та 10 винищувачів MiG-29 [82].

Стратегічна логіка такої політики була подвійною. З одного боку, допомога мала ціннісний вимір – як прояв європейської солідарності з державою, що протистоїть агресії. З іншого, вона була безпосереднім елементом польської системи національної безпеки. Варшава розглядала підтримку Києва як ключову

35

умову власної стабільності та запобіжник російському ревізіонізму на східному фланзі НАТО. Саме тому польська допомога мала системний характер: вона поєднувала постачання зброї, розгортання навчальних програм, технічну підтримку й логістичну координацію союзників. Такий підхід дозволив Польщі перетворитися на головний регіональний хаб військової підтримки, забезпечивши безперебійне функціонування каналів постачання від партнерів G7, США та ЄС до України.

Форми військової допомоги

Військова підтримка Польщі охоплювала широкий спектр інструментів – від постачання озброєнь до навчання та спільного виробництва. У 2022–2023 роках головним напрямом стала передача техніки з польських арсеналів, що мала безпосереднє оперативне значення на полі бою. Україна отримала танки Т-72М1 та РТ-91 Twardy, які стали основою бронетанкових підрозділів у період активних бойових дій. Польща також передала артилерійські системи Krab калібру 155 мм, що зарекомендували себе як одна з найефективніших на фронті, та значну кількість ПЗРК Piorun, мінометів і боєприпасів [106].

Особливу роль відіграла участь Польщі в «танковій коаліції» [74], сформованій на початку 2023 року, в межах якої Варшава передала перші танки Leopard 2A4 і ініціювала створення навчального центру для українських екіпажів. Польські підприємства також залучалися до ремонту й модернізації бронетехніки радянського зразка, яка надходила від інших партнерів [85]. Компанії оборонного холдингу Польської зброярської групи (Polska Grupa Zbrojeniowa; PGZ) спільно з Укроборонпромом створили у 2022 році рамкову платформу для виробничої кооперації, що охоплювала ремонт артилерійських

систем, бронетранспортерів і постачання запчастин [113].

Поряд із цим значну увагу було приділено підготовці особового складу. Польща стала однією з базових країн ЄС у рамках Місії військової допомоги (EU Military Assistance Mission; EUMAM Ukraine), де здійснювалося навчання українських військовослужбовців за стандартами НАТО. На полігонах Сьвентошува, Торуня, Нової Демби та Любліна проводилися курси для

36

операторів танків, артилеристів, медиків і фахівців логістики. Навчальні програми відбувалися як у національному, так і у спільному форматі з інструкторами з інших держав-членів Альянсу. Станом на першу половину 2025 року відомо про те, що 38 000 українських військових пройшли навчання на полігонах у Польщі [96].

Важливою складовою стала логістика. Польські транспортні коридори, автошляхи, залізниця та авіаційні маршрути, забезпечували до 80% транзиту західних озброєнь у 2022-2023 роках. Вузол Ряшів–Ясьонка став головним логістичним центром, де здійснювалася перевірка, перевантаження та подальше транспортування військових вантажів. Така масштабна діяльність вимагала високого рівня координації між Збройними силами, митними службами, НАТО та ЄС, створюючи безпрецедентний приклад міжнародного військово-гуманітарного хабу.

Інституційна координація та політична рамка співпраці

Військово-політична співпраця України та Польщі у 2022-2025 роках формувалася у двох взаємопов'язаних площинах: двосторонній та багатосторонній. На двосторонньому рівні відбувалися регулярні консультації міністрів оборони, зустрічі начальників генеральних штабів і засідання міжурядової комісії з питань оборонної промисловості.

Важливим етапом у формалізації двостороннього партнерства стало підписання 7 липня 2024 року Угоди про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща [47]. Документ, підписаний Президентом України Володимиром Зеленським і Прем'єр-міністром Дональдом Туском,

визначив правові рамки десятирічної довгострокової підтримки у військовій, розвідувальній, кібернетичній та оборонно-промисловій сферах, закріпивши зобов'язання Польщі надати у 2024 році кілька пакетів істотної військової допомоги й зберігати значний рівень підтримки впродовж наступного десятиліття.

На відміну від раніше укладених безпекових домовленостей з іншими партнерами, польсько-українська угода містить низку інноваційних положень:

37

передбачає можливість передачі Україні ескадрильї МіГ-29 за умови не зниження рівня безпеки Польщі; інституціоналізує роботу логістичного хаба POLLOGHUB; уперше вводить формат «українського легіону» – підготовки особового складу сил безпеки й оборони України на території Польщі з-поміж громадян України, які тимчасово проживають у Польщі та інших державах; а також передбачає право перехоплення польською стороною ракет і безпілотників у повітряному просторі України, якщо вони становлять загрозу для Польщі [47].

Окремими розділами Угода регламентує невійськовий вимір співпраці – спільні програми з посилення захисту критичної інфраструктури, протидії кіберзагрозам, російській пропаганді, нелегальній міграції, тероризму та організованій злочинності, а також розвиток морської безпеки й допомогу у відбудові України. Важливо, що Угода закріпила механізм консультацій у разі нового збройного нападу Росії: на прохання будь-якої зі сторін консультації мають відбутися протягом 24 годин, а Польща зобов'язується надавати Україні швидку й тривалу допомогу, що наближає польсько-українські відносини до формату двосторонніх союзницьких домовленостей [47].

На багатосторонньому рівні Варшава активно інтегрувалася у коаліційні формати підтримки України. Польща була однією із засновників Контактної групи з питань оборони України («формату Рамштайн»), у межах якої координувалося постачання зброї, боєприпасів і технічної допомоги. Паралельно польська сторона брала участь у форматах Веймар+ Україна та

Вишеград⁺, виступаючи посередником між Києвом і центральноєвропейськими державами. На рівні ЄС Польща стала важливим голосом у просуванні рішень про компенсацію витрат на озброєння через Європейський фонд миру (European Peace Facility; EPF) та спільні закупівлі боєприпасів у рамках Закону про зміцнення європейської оборонної промисловості шляхом спільних закупівель (EDIRPA).

Політична рамка співпраці включала постійне узгодження позицій щодо гарантій безпеки та майбутнього членства України в НАТО. Варшава виступала

38

за запрошення України до Альянсу після завершення активної фази війни, водночас просуваючи ідею проміжних гарантій – «польсько-балтійського безпекового щита», який мав би включати спільне навчання, тренувальні бази та оборонно-промислову кооперацію. Усе це підкреслювало, що польсько

українське партнерство в оборонній сфері перетворилося на структурний елемент нової архітектури безпеки в Центрально-Східній Європі, заснованої на принципах взаємної довіри, координації та сумісності стандартів НАТО.

Польща як військово-логістичний та транзитний центр

Як вже згадувалося раніше, Польща стала ключовим логістичним і транспортним вузлом для міжнародних поставок зброї, гуманітарних вантажів і технічної допомоги Україні. Її географічне положення, розвинена транспортна інфраструктура та членство в НАТО перетворили територію країни на стратегічний «тиловий коридор» західної підтримки. Вже у березні 2022 року уряд Польщі спільно зі Сполученими Штатами, Великою Британією та Німеччиною налагодив безперервну логістику доставки військових вантажів через кордони в Люблінському та Підкарпатському воєводствах.

Головним центром військово-логістичної координації став аеропорт Ряшів–Ясьонка, який перетворився на багатофункціональний хаб постачання (POLLOGHUB). Через нього здійснювалася більшість транзитних операцій: авіаційне прибуття вантажів з країн НАТО, перевантаження на залізничний чи автомобільний транспорт, зберігання, сортування й подальше відправлення до

України. Координація такої масштабної діяльності вимагала чіткої взаємодії між збройними силами, цивільною адміністрацією, союзними структурами та приватними операторами. Польща створила унікальну систему «військово цивільної синергії»: логістичні процеси контролювалися спільно Міністерством національної оборони, митною службою, Міністерством внутрішніх справ та представниками НАТО, що забезпечувало як оперативність, так і безпеку поставок.

Особливу роль відігравала співпраця з Європейським командування Збройних сил США (EUCOM) у Штутгарті, що координувало мережу військових

39

і цивільних маршрутів у межах так званої Спільної мережі логістичної підтримки. Польські інженерні та транспортні підрозділи брали участь у створенні пунктів технічного обслуговування техніки, що поверталася на ремонт. Зокрема, на базах у Любліні, Жешуві та Кракові було розгорнуто ремонтні потужності для танків, артилерії та бронетехніки, пошкодженої у боях. Поступово польська логістична інфраструктура набула характеру інтегрованої системи постачання, яка поєднувала функції військового транзиту, гуманітарного розподілу й технічного сервісу. Це посилювало статус Польщі як «операційного тилу НАТО» та закріпило її роль як провідного партнера України у забезпеченні стійкості фронтової економіки та оборонного потенціалу.

Спільні оборонно-промислові ініціативи

Паралельно з прямою військовою допомогою розвивалася оборонно промислова співпраця між Україною та Польщею. Її головним інституційним кроком стало підписання у 2025 році Меморандуму розширення існуючої промислової співпраці між польською зброярською групою PGZ та АТ Укроборонпром [22]. Документ передбачає спільне виробництво боєприпасів, обслуговування броньованої військової техніки й артилерії, а також посилення напрямку ППО. Попередньо на польській території були організовані ремонтні майданчики для бронетанкової техніки, артилерії та систем ППО, що дозволило

швидко відновлювати боєздатність українських підрозділів без необхідності транспортування техніки на великі відстані. Крім того, відомо, що ще з квітня 2023 року Україна та Польща співпрацюють у сфері виробництва 125 мм танкових боєприпасів [42]. У межах цієї співпраці особливу увагу приділяли інтеграції технологій і підготовці українських фахівців для роботи на польських підприємствах.

У 2023 році урядами країн було обговорено створення на території України спільного заводу з виробництва самохідних артилерійських установок Krab, що стало прикладом символічного переходу від «отримання допомоги» до «партнерського виробництва». Хоча повноцінне впровадження цього проєкту затрималося через безпекові ризики та фінансові питання, сам факт його

40

планування засвідчив стратегічну довіру між двома країнами та намір Польщі інтегрувати Україну у власний оборонно-промисловий ланцюг [93]. Крім того, польські підприємства почали брати участь у європейських ініціативах спільних закупівель для України, зокрема в межах Закону про зміцнення європейської оборонної промисловості шляхом спільних закупівель (EDIRPA) та ASAP – Закону про підтримку виробництва боєприпасів. Це дозволило Польщі залучати фінансування ЄС для нарощування виробництва боєприпасів і одночасно спрямовувати частину замовлень для потреб Збройних сил України.

Важливою складовою співпраці стало і спільне просування нових технологій: систем протидії безпілотникам, засобів радіоелектронної боротьби, систем управління вогнем та мобільних ремонтних комплексів. Польські компанії, такі як WB Group, Huta Stalowa Wola чи MESKO S.A., налагодили сталі контакти з українськими партнерами, а кілька з них – участь у дослідно конструкторських проєктах.

Таким чином, у 2022–2025 роках оборонно-промислова кооперація між Україною та Польщею еволюціонувала від оперативного реагування до інституціоналізованого партнерства. Вона зміцнила довгострокові зв'язки між оборонними секторами двох держав і створила основу для їх подальшої

інтеграції у європейський безпеково-промисловий простір.

Виклики та конфлікти у військовій співпраці

Попри безпрецедентну масштабність польської військової підтримки України, процес двосторонньої співпраці не був позбавлений труднощів і суперечностей. Їхня природа мала як технічно-організаційний, так і політичний характер, що відображала складність координації оборонної допомоги у динамічних умовах війни.

Першим викликом стало питання фінансової компенсації Польщі з боку Європейського Союзу за передане озброєння [36]. Варшава неодноразово наголошувала, що, надаючи Україні велику частину власних запасів техніки, вона бере на себе значне фінансове навантаження та ризики для власної

41

обороноздатності. Механізм Європейського фонду миру (EPF), покликаний компенсувати такі витрати, у 2022–2023 роках функціонував із затримками, що спричинило внутрішньополітичні дискусії в Польщі щодо масштабів допомоги. У публічних заявах уряд підкреслював, що підтримка України має залишатися пріоритетом, але водночас вимагає «солідарного розподілу тягаря» між усіма державами ЄС. Така ситуація періодично активізувала критику з боку опозиції, що закликала до «раціоналізації» військових поставок.

Другим викликом стали організаційно-технічні аспекти оборонно-промислової інтеграції. Незважаючи на підписані меморандуми між PGZ і Укроборонпромом, реалізація низки проєктів зіштовхнулася з труднощами, пов'язаними із безпековими ризиками, нестачею інвестицій та різними підходами до передачі технологій. Уряди мають намір залучити інвестиції через механізми передбачені Європейською оборонною стратегією (EDIS) та Європейською оборонно-промисловою програмою (EDIP) [53]. Із поточних успіхів сторонам вдалося використати механізм SAFE (Security Action for Europe), який у 2025 році Європейська Комісія визначила як інструмент підтримки спільних оборонних проєктів із третіми партнерами. SAFE – це фінансово-промисловий механізм, що об'єднує оборонні інструменти ЄС

(EDIRPA, ASAP, EDF) у єдину рамку з орієнтовним бюджетом до 150 млрд євро. Його мета – забезпечити спільне виробництво, закупівлі та інноваційні дослідження у сфері безпеки та оборони. Польща офіційно заявила про намір використати SAFE для фінансування спільних розробок із Україною у сферах систем протиповітряної оборони, безпілотних платформ та електронної розвідки. Цей крок був узгоджений на переговорах між прем'єр-міністром України Денисом Шмигалем і міністром оборони Польщі у серпні 2025 року. Відвідуючи Київ у вересні 2025 року міністр закордонних справ Радослав Сікорський оголосив, що Варшава стане найбільшим бенефіціаром SAFE [95], отримуючи до 47 мільярдів євро кредитів через цей фінансовий інструмент, та спрямує частину своїх коштів на спільні оборонні проекти з Україною. Прем'єр-міністр Дональд Туск підтвердив, що ці кошти будуть пріоритезовані технологіями боротьби з

42

безпілотниками та модернізацією протиповітряної оборони [103], розробленими у тісному партнерстві з українською промисловістю та операторами. Залучення Києва до механізму SAFE не лише посилює технологічну інтеграцію обох держав, але й створює умови для участі українських підприємств у майбутніх європейських оборонно-промислових кластерах, включно з можливістю спільного доступу до інноваційних програм ЄС у сфері безпілотних систем, кібербезпеки та ППО. Таким чином, Польща фактично виступає «транзитним партнером» для інтеграції України у внутрішній ринок оборонних технологій ЄС, використовуючи SAFE як фінансово-координаційний інструмент нового покоління. Відтак за правильного використання механізмів ЄС є реалістичний шанс на подолання цього виклику.

Третім джерелом напруження стали внутрішньополітичні фактори у Польщі. Починаючи з другої половини 2023 року, у польському суспільстві з'явилися ознаки «втоми від війни», а деякі політичні сили почали використовувати питання допомоги Україні у виборчих дебатах. Це призвело до окремих різких заяв, які тимчасово охолодили двосторонню риторику, хоча не вплинули на практичний рівень співпраці у сфері оборони. Варшава, незалежно

від урядових змін, послідовно підтверджувала прихильність до стратегічного партнерства з Україною, а Міноборони Польщі продовжувало участь у багатосторонніх механізмах координації постачань.

Окремим аспектом залишалося питання безпеки логістичних маршрутів і хабів. Близькість польських транзитних центрів до кордону з Україною створювала потенційні ризики у разі ракетних або диверсійних атак. Випадкові інциденти із падінням ракет на території Польщі у 2022 році [16] актуалізували потребу в посиленому контролі повітряного простору та координації дій союзників. У відповідь, Варшава розширила систему протиповітряної оборони [27], залучивши елементи Patriot.

Окремим аспектом безпекових ризиків стали інциденти, пов'язані з порушенням польського повітряного простору безпілотними літальними апаратами російського походження. Найрезонанснішим став випадок 10 вересня

43

2025 року, коли уламки двох дронів, імовірно запущених із території Білорусі, впали поблизу міста Холм. У відповідь польське Міністерство національної оборони спільно з українською стороною ухвалили рішення про проведення спільних навчань протиповітряної оборони [125], спрямованих на відпрацювання взаємодії у разі транскордонних інцидентів. Маневри мали на меті зміцнити координацію дій радіолокаційних служб, підрозділів ППО та командних пунктів обох країн, а також виробити алгоритм оперативного обміну інформацією про повітряні загрози. Цей крок став ще одним підтвердженням того, що співпраця у сфері безпеки між Києвом і Варшавою перейшла з рівня політичних декларацій у площину практичної інтеграції оборонних систем.

Таким чином, навіть попри тимчасові труднощі, фінансові, політичні чи технологічні, безпекове партнерство України та Польщі продовжувало інституційно зміцнюватися. Події 2024–2025 років засвідчили, що воно переходить із кризового стану взаємодопомоги у стратегічну модель спільного гарантування безпеки.

Результати та стратегічні наслідки

Упродовж 2022–2025 років військова та безпекова співпраця між Україною та Польщею набула системного, стратегічно орієнтованого характеру. Її наслідки можна розглядати в кількох вимірах – військово-операційному, інституційному, політичному та регіональному. У військово-операційному вимірі Польща забезпечила ключову логістичну та матеріальну підтримку, без якої ефективне функціонування оборони України було б значно ускладнене. Поставлене озброєння, навчальні програми, ремонтна інфраструктура та транспортні коридори створили унікальну мережу сумісних процесів, що поєднують українську та польську системи оборонного управління. Українські військові підрозділи, підготовлені у Польщі, стали прикладом практичного втілення стандартів НАТО та підвищення оперативної взаємосумісності.

У інституційному вимірі закріпилася багаторівнева архітектура співпраці: від двосторонніх комісій і робочих груп до спільної участі у програмах НАТО й ЄС. Польща фактично стала «посередником інтеграції» України в

44

євроатлантичний безпековий простір, сприяючи формуванню політичної підтримки її майбутнього членства в Альянсі.

Додатковий якісно новий вимір співпраці пов'язаний із появою договірних правових інструментів довгострокового характеру. Десятирічна Угода про співробітництво у сфері безпеки закріпила не лише зобов'язання Польщі щодо подальшої військової допомоги, але й інноваційні формати взаємодії – створення «українського легіону» на польській території, інституціоналізацію логістичного хаба POLLOGHUB, право перехоплення польською стороною ракет і безпілотників у повітряному просторі України, а також механізм консультацій у разі нового нападу РФ з 24-годинним горизонтом реагування. У поєднанні з використанням європейських фінансово-промислових інструментів (EPF, ASAP, EDIRPA, SAFE) це означає не лише закріплення союзу «на папері», але й поступову інтеграцію України в оборонно-промислові ланцюги ЄС, де Польща виступає транзитним і координаційним центром.

У політичному та стратегічному вимірах Варшава посилила свій статус

регіонального безпекового лідера, а Київ – статус пріоритетного партнера для Польщі. Обидві держави довели, що здатні діяти не лише у форматі «донор отримувач допомоги», а у формі взаємного стратегічного партнерства, заснованого на спільному баченні загроз та інтересів. Польща отримала практичний досвід управління великими логістичними операціями та підтвердила роль східного щита НАТО, тоді як Україна – довела свою спроможність бути ключовим елементом європейської оборонної системи.

У регіональному контексті співпраця України та Польщі змінила баланс сил у Центрально-Східній Європі, посилюючи стратегічну автономію регіону всередині НАТО та ЄС. Зміцнення польсько-українського оборонного партнерства стало важливим чинником формування нової безпекової архітектури, яка спирається на практичну взаємодію, спільне виробництво й політичну солідарність.

У підсумку, попри наявні фінансові, технічні й політичні виклики, військова співпраця між Україною та Польщею у 2022–2025 роках перетворилася

45

з кризової реакції на довгостроковий стратегічний альянс. Вона не лише посилила обороноздатність України, але й сприяла переосмисленню ролі Польщі в європейській системі безпеки, зробивши її ключовим елементом формування «нового східного флангу» НАТО та одним із головних провідників інтеграції України до європейського оборонно-промислового простору.

2.2 Українсько-польське економічне співробітництво: між партнерством та конфліктами

Польща як торговий та логістичний хаб для України. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну радикально змінило географію української зовнішньої торгівлі та логістики, вивівши Польщу на якісно новий рівень у структурі економічних зв'язків. Якщо до 2022 року Варшава вже була одним із ключових торговельних партнерів України в ЄС, то після блокування частини

морських маршрутів і руйнування логістичної інфраструктури на півдні та сході України польський напрямок перетворився на головний сухопутний коридор для експорту та імпорту. Це означало не лише зростання обсягів двосторонньої торгівлі, а й появу Польщі як критичного логістичного посередника між Україною, внутрішнім ринком ЄС та третіми країнами.

Україна нарощувала поставки аграрної продукції, металургійної сировини, продукції переробки та окремих видів машинобудування, натомість із Польщі збільшувався імпорт пального, техніки, засобів виробництва, продуктів харчування та споживчих товарів. Водночас, відбулася важлива структурна зміна: польський напрямок із «одного з багатьох» торговельних каналів став ключовим маршрутом виходу українських товарів на європейські та глобальні ринки. Для українських експортерів це означало зростання залежності від пропускної спроможності польської інфраструктури, а для Польщі – нові можливості отримання доданої вартості як транзитної та обслуговуючої економіки.

Польський експорт до України, який уже у 2021 році сягнув близько 7,2 млрд дол. США, у 2022 році перевищив 10 млрд дол., а у 2023-му – майже 12

46

млрд дол. США. Натомість український експорт до Польщі після зростання у 2022 році до понад 6 млрд дол. скоротився у 2023 році до приблизно 4,2 млрд дол. США, що спричинило рекордне позитивне сальдо двосторонньої торгівлі для Польщі на рівні понад 7,2 млрд дол. США [24]. Така асиметрія відображає як структурні зміни в українській економіці внаслідок війни, так і ефект від обмежень на імпорт української агропродукції та періодичних транспортних блоkad на кордоні.

Логістичний вимір співпраці вийшов далеко за межі традиційної двосторонньої торгівлі. Територія Польщі перетворилася на багаторівневий транспортно-логістичний хаб, який поєднує залізничні, автомобільні, авіаційні та портові маршрути. Сухопутні переходи в Люблінському та Підкарпатському воєводствах, залізничні коридори до балтійських портів, а також інтермодальні

термінали стали невід'ємною частиною нової логістичної архітектури України. У економічному вимірі це проявилось у перенесенні значної частини торговельних потоків на маршрути, що проходять через польську територію.

Особливого значення набув подвійний характер цієї інфраструктури: ті самі коридори використовуються як для військової, так і для торговельно економічної підтримки. Логістичні потужності, розгорнуті навколо вузла Ряшів–Ясьонка та інших транспортних центрів, забезпечують не лише транзит військових вантажів, але й рух комерційних товарів, сировини та гуманітарної допомоги. Тим самим Польща на практиці виконує функцію «операційного тилу» для України, що поєднує оборонний і економічний виміри. Це зміцнює її позиції як одного з головних бенефіціарів європейських інфраструктурних та оборонно-логістичних програм, але водночас підвищує чутливість двосторонніх відносин до будь-яких збоїв у роботі цих каналів.

Статус Польщі як торгового та логістичного хаба має амбівалентний характер. З одного боку, він створює для України критично важливе вікно до європейського ринку та дозволяє частково компенсувати втрату традиційних морських маршрутів. З іншого боку, він формує асиметричну залежність: українська економіка значною мірою прив'язується до рішень польських

47

регуляторів, можливостей їхньої інфраструктури та внутрішньополітичної динаміки у Варшаві. Перевантаженість транспортних коридорів, обмеженість портових потужностей, конкуренція за фрахт і зростання витрат на логістику створюють структурний ґрунт для напружень, що виявилися у вигляді «зернових» і транспортних конфліктів.

Водночас, саме цей хабовий статус надає двостороннім відносинам стратегічної глибини. Польща отримує можливість конвертувати свою географію в політичний та економічний вплив у межах ЄС, позиціонуючи себе як ключовий «східний шлюз» для України. Україна, у свою чергу, отримує аргументи на користь прискореної інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, доводячи, що її присутність посилює, а не підриває економічну безпеку та

транспортну стійкість Союзу. Таким чином, перетворення Польщі на торговий та логістичний хаб стало не лише технічною відповіддю на виклики війни, а й одним із наріжних каменів нової моделі українсько-польського партнерства, в межах якої конфлікти навколо доступу до ринків та інфраструктури є радше симптомами глибинної інтеграції, ніж ознаками стратегічного розриву.

Зерновий конфлікт: причини, наслідки та перспективи вирішення

Одним із найгостріших економічних випробувань у відносинах України та Польщі в період повномасштабної війни став так званий «зерновий конфлікт» 2022–2024 років. Він виник на перетині трьох вимірів: політики підтримки України з боку ЄС, внутрішньополітичної динаміки у державах-членах та структурної конкуренції аграрних секторів України й країн Центрально-Східної Європи. Ця суперечка стала першим великим тестом того, як глибока економічна інтеграція України з ЄС може породжувати не лише додаткові можливості, а й серйозні конфлікти інтересів.

Витоки зернової кризи пов'язані з рішенням Європейського Союзу максимально лібералізувати доступ українських товарів на внутрішній ринок у відповідь на російське вторгнення. Регламент (ЄС) 2022/870, ухвалений Європейським парламентом і Радою ЄС 30 травня 2022 року, тимчасово скасовував мита й квоти на експорт української аграрної продукції до ЄС [109].

48

Цей крок мав на меті підтримати українську економіку, частково компенсувати блокаду морських портів і забезпечити продовольчу безпеку третіх країн за рахунок альтернативних «шляхів солідарності» експорту. Наслідком стало різке зростання обсягів поставок українського зерна через сухопутні кордони, насамперед через Польщу, що згодом перетворило транзитний маршрут на де факто канал виходу української продукції на місцевий ринок. У другій половині 2022 року польські фермери почали публічно заявляти, що значний приплив українського зерна спричиняє падіння закупівельних цін у Польщі [57]. За оцінками польських трейдерів, ціна на пшеницю в країні упродовж року зменшилася майже вдвічі – з близько 2000 злотих (приблизно 460 дол. США) у

березні 2022 року до близько 940 злотих (орієнтовно 216 дол. США) у березні 2023 року; аналогічна динаміка спостерігалася щодо кукурудзи та ріпаку. Український фактор став однією з головних мішеней критики з боку аграрних організацій, хоча здешевлення зерна було частиною ширшого глобального тренду. Для польського політикуму, особливо з огляду на значну електоральну вагу сільського населення, ця тема швидко набула внутрішньополітичного виміру.

Спроби уряду Польщі пом'якшити напруження за допомогою компенсацій і технічних заходів виявилися недостатніми для зняття протестної активності. У квітні 2023 року міністр сільського господарства Генрик Ковальчик подав у відставку, фактично визнавши, що не може ефективно розв'язати кризу. Уже 15 квітня 2023 року міністр розвитку і технологій Вальдемар Буда оголосив про запровадження ембарго не лише на імпорт, а й на транзит української аграрної продукції до Польщі до 30 червня 2023 року [32]. До аналогічних односторонніх рішень невдовзі вдалися Угорщина, Словаччина, Румунія та Болгарія [48]. Таким чином, початково задумана як інструмент підтримки України лібералізація торгівлі почала провокувати хвилю протекціоністських відповідей у прифронтових державах ЄС.

Під тиском урядів цих країн Європейська комісія 2 травня 2023 року ухвалила компромісне рішення: було тимчасово заборонено імпорт української

49

пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику до Болгарії, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини, дозволивши при цьому транзит до інших держав-членів ЄС і третіх країн [37]. Для України це означало часткове відновлення експортних можливостей, але одночасно – втрату доступу до частини європейського ринку й підриз довіри до «єдиного правил» у межах внутрішнього ринку ЄС. Окремим викликом стало те, що обмеження зачепили і компанії, які вже мали довгострокові контракти з польськими партнерами.

Політична напруга досягла нового піку восени 2023 року. 15 вересня Європейська комісія оголосила про скасування тимчасових обмежень,

посилаючись на стабілізацію ринку. Однак Польща, Угорщина та Словаччина в односторонньому порядку продовжили заборону на імпорту українського зерна, аргументуючи це необхідністю захисту від «ринкових шоків» [34]. У відповідь Україна подала позов до Світової організації торгівлі проти трьох держав, звинувативши їх у порушенні правил міжнародної торгівлі [9], та розпочала переговори з Європейською комісією й урядами зацікавлених країн щодо запровадження системи контролю експорту й ліцензування. Паралельно загострилася публічна риторика: український уряд заявив про готовність застосувати дзеркальні торговельні заходи проти польської продукції, що викликало жорстку реакцію у Варшаві.

Зерновий конфлікт швидко вийшов за межі економічного дискурсу та став елементом політичної мобілізації напередодні парламентських виборів у Польщі у жовтні 2023 року. Правоконсервативна партія «Право і справедливість» позиціонувала себе як захисника польських фермерів від «неконтрольованого» імпорту з України, використовуючи тему зерна як символ ширшої дискусії про «межі солідарності» [59]. Це накладалося на емоційно насичену риторику на найвищому рівні: під час Генеральної асамблеї ООН Президент України Володимир Зеленський заявив, що окремі європейські держави перетворюють зернове питання на «політичний театр», фактично розмиваючи єдність ЄС [59]. У відповідь Президент Польщі Анджей Дуда порівняв Україну з людиною, яка тоне і може «потягнути з собою рятівника», а прем'єр Матеуш Моравецький

50

заявив, що Польща «озброюватиметься сама» і не планує нових великих пакетів військової допомоги [59]. Міністерство закордонних справ Польщі викликало посла України, щоб висловити протест проти заяв українського керівництва [59].

Наслідки зернової суперечки були відчутними як у економічній, так і в політичній площині. З економічного погляду, обмеження імпорту та транзиту українського зерна, а також невизначеність щодо правил гри завдали удару по українських експортерах, особливо тих, хто інтегрувався у польські логістичні ланцюги. Для Польщі криза спричинила витрати на компенсаційні механізми

для фермерів і поставила під сумнів імідж одного з ключових адвокатів України в ЄС. У політичному вимірі зерновий конфлікт підірвав атмосферу довіри, накопичену в перші місяці війни, та оголив межі «безумовної» солідарності. Дискусія про українське зерно стала зручною рамкою для ширших дебатів у польському суспільстві – про конкуренцію на ринку праці, соціальну підтримку українських біженців і довгострокові наслідки економічної інтеграції України.

Попри це, конфлікт не призвів до стратегічного розриву. Збереження транзиту через Польщу, пошук компромісних рішень на рівні ЄС і перехід до технічних механізмів контролю експорту свідчили про готовність сторін відокремлювати емоційну риторику від практичних інтересів. Для польської політичної еліти зернова криза стала нагадуванням про те, що підтримка України неминуче матиме внутрішню ціну та потребуватиме складних балансів між зовнішньополітичними цілями й інтересами ключових електоральних груп. Для України – сигналом, що наближення до внутрішнього ринку ЄС означає не лише доступ до можливостей, але й неминучі конфлікти з виробниками в державах членах із подібною економічною структурою.

У ширшій перспективі зерновий конфлікт можна розглядати як «репетицію» майбутніх переговорних суперечностей на шляху України до членства в ЄС. Польські політики, зокрема Павел Коваль, наголошували, що подібні економічні протиріччя є закономірними у процесі наближення до Союзу й відображають не ворожість, а нормальну логіку перерозподілу вигод і витрат

[29]. Водночас, ця криза продемонструвала, що відсутність своєчасних

51

компенсаційних механізмів з боку ЄС, недостатня комунікація української сторони з регіональними елітами в Польщі та політизація теми в передвиборчий період можуть швидко трансформувати технічну торговельну проблему в ризик для загальної рамки стратегічного партнерства.

Таким чином, зерновий конфлікт 2022–2024 років став не лише найбільш помітним економічним протистоянням між Україною та Польщею за останні десятиліття, а й показовим кейсом того, як війна прискорює й загострює структурні суперечності інтеграції. Він створив фон для подальших

транспортних блоkad і протестів перевізників, що будуть детально проаналізовані в наступному підрозділі, та водночас висвітлив потребу в інституціоналізації механізмів попередження й врегулювання подібних конфліктів у трикутнику «Київ – Варшава – Брюссель».

Транспортні блокади та їх вплив на двосторонні відносини Транспортні блокади на українсько-польському кордоні в 2023–2024 роках стали ще одним проявом напруження, що виникло на тлі стрімкого розширення економічної взаємодії між двома країнами. Якщо зерновий конфлікт відображав зіткнення інтересів у сфері аграрної політики, то протести польських автоперевізників оголили глибинні суперечності в доступі до ринку послуг перевезень і продемонстрували, наскільки болісно для частини польського бізнесу сприймається прискорена інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС. Передумови кризи пов'язані з укладенням 29 червня 2022 року Угоди про так званий «транспортний безвіз» між Україною та Європейським Союзом [50].

Документ скасовував систему двосторонніх і транзитних дозволів для українських перевізників, дозволяючи їм виконувати вантажні перевезення до/з держав-членів ЄС без необхідності отримання щорічних квот. Для України це було критично важливим рішенням, яке відкривало можливість підтримувати експортно-імпортні потоки в умовах війни й блокади частини морських маршрутів. Для польської транспортної галузі ж воно поступово стало джерелом занепокоєння: українські компанії, маючи нижчу вартість робочої сили й

52

менший регуляторний тиск, сприймалися як конкуренти, які «витісняють» польських перевізників з частини ринку.

У листопаді 2023 року це незадоволення вилилося в масштабні акції протесту. Польські автоперевізники розпочали блокування руху вантажівок у ключових пунктах пропуску «Краківець–Корчова», «Ягодин–Дорогуськ» та «Рава-Руська–Гребене» [60]. Формальною вимогою протестувальників було перегляд умов транспортного безвізу, зокрема запровадження нових обмежень для українських компаній, відновлення системи дозволів або встановлення кількісних квот. Серед озвучених постулатів також були: обов'язкова реєстрація

українських перевізників у ЄС, посилений контроль за дотриманням правил конкуренції та протидія так званим «поштовим» або «фіктивним» компаніям, які реєструються в Україні, але фактично працюють на європейському ринку [45]. До акцій долучалися й фермери, використовуючи блокади як додатковий канал тиску в контексті зернової суперечки [45].

Політичний вимір блокад був очевидним. Частина польських політичних сил, насамперед праворадикальна «Конфедерація свободи і незалежності», відкрито підтримувала протести, використовуючи тему «несправедливої конкуренції» з боку українських перевізників для мобілізації електорату [45]. Один із локальних лідерів цієї сили в Люблінському воєводстві став одним із публічних обличь протесту, формулюючи тезу, що польська транспортна індустрія «не повинна ставати жертвою європейської солідарності з Україною». Офіційна позиція уряду в цей період була суперечливою: з одного боку, Варшава декларувала стратегічне партнерство з Києвом, з іншого – намагалася не вступати у прямий конфлікт із впливовою галуззю напередодні виборів, що створювало враження напівлегітимації блокад [13].

Економічні наслідки транспортних протестів виявилися відчутними для обох сторін, особливо з огляду на тривалість блокад. За словами українських офіційних осіб, лише у лютому 2024 року через перекриття кордону державний бюджет України недоотримав близько 8 млрд грн митних надходжень [56], а сукупні втрати української економіки від блокади могли сягнути близько 100

53

млрд грн [14]. Затримки на кордоні негативно позначилися на експорті аграрної продукції, промислових товарів і імпорті критично важливих ресурсів. Водночас і польська сторона зазнавала збитків: Національний банк України оцінював прямі втрати імпорту товарів у перший місяць блокади в 500 млн дол. США [14], що свідчить про взаємозалежність господарських систем двох країн та обмеженість односторонніх форм тиску.

Попри гостроту конфлікту, сторони врешті-решт змогли вийти на компроміс у тристоронньому форматі за участю Єврокомісії. У червні 2024 року

Угоду про транспортний безвіз було продовжено ще на один рік, але вже на оновлених умовах, покликаних врахувати інтереси польських перевізників [81]. До тексту внесли низку змін, серед яких: посилення контролю за перевезеннями та боротьба з нелегальними транспортними операціями; можливість тимчасового призупинення дії угоди у разі серйозних порушень на ринку автоперевезень; уточнення вимог до документів водіїв та маркування транспортних засобів. Фактично було оформлено політичну домовленість, яка дозволила зняти блокади, не скасовуючи базовий режим лібералізації для України, але водночас продемонструвала готовність Брюсселя й Києва зважати на чутливість окремих секторів економік держав-членів.

Транспортні блокади мали не лише економічний, а й символічний ефект. Для частини українського суспільства вони стали втіленням «втоми від війни» та зменшення солідарності з боку Польщі. Для значної частини польської громадської думки – відображенням страхів перед довгостроковою конкуренцією з боку України в умовах її поступової інтеграції до внутрішнього ринку ЄС. Паралельне загострення дискусій про соціальну підтримку українських біженців, конкуренцію на ринку праці й аграрні суперечки сприяло зниженню рівня суспільної підтримки України, що фіксувалося в опитуваннях громадської думки. У підсумку транспортні протести стали важливою ланкою в ширшому ланцюзі економічних конфліктів, які відображають зміну сприйняття українсько-польських відносин – від беззастережної солідарності перших місяців війни до більш прагматичної, інтересоорієнтованої взаємодії.

54

Блокади на кордоні висвітлили глибинний структурний виклик: швидкість інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС значною мірою випереджає темпи адаптації окремих секторів у державах-членах, які раніше не розглядали українських компаній як повноцінних конкурентів. Автоперевезення стали однією з перших галузей, де український бізнес отримав майже рівний доступ до ринку послуг, що створило відчутний тиск на локальних гравців. Той факт, що конфлікт врешті вдалося врегулювати шляхом переговорів і внесення коригувань до угоди, свідчить про здатність сторін шукати інституційні рішення

в межах ширшої рамки євроінтеграції. Водночас, він демонструє, що подальше поглиблення економічної інтеграції України до ЄС неминуче супроводжуватиметься подібними кризами, які потребуватимуть складних компромісів між принципами відкритого ринку й політичною чутливістю національних секторів.

У цьому контексті транспортні блокади виступають не стільки аномалією, скільки маркером переходу українсько-польських економічних відносин у фазу «нормальної конфліктності» всередині ширшого європейського простору. Вони не зруйнували стратегічного партнерства, але показали межі його інерційності: відтепер його підтримка вимагатиме не лише символічної солідарності, а й тонкого управління конфліктами інтересів, що виникатимуть у процесі інтеграції України до єдиного ринку ЄС.

Енергетична співпраця

Енергетичний вимір українсько-польських відносин у 2022–2025 роках став однією з тих сфер, де поєдналися безпекові, економічні та інтеграційні інтереси обох держав. Повномасштабна війна й системні російські удари по енергетичній інфраструктурі України різко підвищили значення Польщі як партнера у забезпеченні стійкості паливно-енергетичного комплексу, диверсифікації маршрутів постачання та поступового входження України до європейського енергетичного ринку. На відміну від зернового та транспортного конфліктів, енергетика залишалася сферою переважно позитивної взаємодії, хоча й тут виявлялися об'єктивні обмеження та асиметрії.

55

Після 24 лютого 2022 року енергетична співпраця розвивалася у трьох головних напрямках: постачання нафтопродуктів і пального, взаємодія в електроенергетиці та газотранспортній сфері, а також спільна участь у ширших європейських ініціативах із підвищення енергетичної безпеки. Руйнування українських нафтопереробних потужностей та інфраструктури зберігання пального зумовило різке зростання потреби в імпорті нафтопродуктів із країн ЄС, зокрема через польські маршрути. Польські компанії й нафтотермінали стали одним із ключових джерел забезпечення України бензином, дизельним

пальним і іншими нафтопродуктами, що мало критичне значення як для підтримання роботи Збройних сил України, так і для функціонування цивільної економіки. Польща в цьому вимірі виконувала роль посередника між європейським ринком пального, включно з поставками з балтійських і північноморських напрямків, та українськими споживачами.

Взаємодія в електроенергетиці спиралася на процеси, що розпочалися ще до війни, але були форсовані після 2022 року. Синхронізація Об'єднаної енергосистеми України з європейською мережею ENTSO-E створила технічні передумови для взаємних перетоків електроенергії між Україною та державами ЄС, у тому числі Польщею [11]. У кризові періоди масованих атак на українську енергосистему польська сторона брала участь у наданні аварійної допомоги, а також у підтримці рішень ЄС про фінансову й технічну підтримку відновлення української енергетичної інфраструктури. У середньостроковій перспективі енергетичні інтерконектори між Україною та Польщею розглядаються як інструмент не лише кризового реагування, а й потенційного комерційного обміну – зокрема, в контексті можливого експорту української «зеленої» електроенергії до ЄС [8].

Газовий та нафтотранспортний вимір співпраці був тісно пов'язаний із ширшим курсом ЄС на відмову від російських енергоресурсів. Для України це означало можливість посилення ролі власної газотранспортної системи та підземних газосховищ як елемента європейської енергетичної безпеки, тоді як Польща розглядала українські потужності як потенційне доповнення до власної

56

стратегії диверсифікації, що спирається на LNG-термінали й нові трубопровідні маршрути [30]. На практиці це вилилося в обговорення (і часткову реалізацію) схем використання українських підземних газових сховищ (ПГС) для сезонного зберігання газу європейських компаній, а також у підтримку проєктів модернізації інфраструктури на польсько-українському кордоні [52]. Таким чином, енергетична кооперація почала виходити за рамки двостороннього обміну і дедалі більше інтегруватися в логіку загальноєвропейської енергетичної політики.

Стратегічне значення енергетичної співпраці полягає в тому, що вона одночасно підсилює й безпековий, і економічний виміри партнерства. Для України польський напрямок став одним з інструментів відриву від російських енергетичних ланцюгів – як у постачанні пального, так і в інтеграції до європейського ринку електроенергії та газу. Для Польщі поглиблення співпраці з Україною зміцнює її позиції як регіонального центру енергетичної безпеки в Центрально-Східній Європі, що поєднує власні диверсифіковані маршрути постачання з доступом до українських потужностей і транзитних можливостей. У ширшій перспективі це створює підґрунтя для конвергенції національних енергетичних політик у напрямку спільних проєктів – від модернізації мереж до розвитку відновлюваних джерел енергії.

Водночас, енергетична співпраця не позбавлена обмежень і потенційних точок напруження. Об'єктивним фактором є обмежена пропускна спроможність існуючої інфраструктури, що вимагає значних інвестицій у мережі, інтерконектори й модернізацію терміналів. Також існують відмінності в національних пріоритетах: для Польщі одним із ключових викликів залишається трансформація власної вугільної моделі енергетики та виконання зобов'язань у межах кліматичної політики ЄС; для України – одночасне відновлення зруйнованої інфраструктури, забезпечення доступності енергоресурсів для споживачів та поетапне наближення до європейських правил ринку. Потенційним джерелом напруги може бути і конкуренція за роль транзитних

57

хабів у регіоні, зокрема щодо майбутнього використання української газотранспортної системи та можливого експорту електроенергії. Попри ці обмеження, енергетична співпраця загалом залишається сферою «позитивної суми», де взаємна вигода переважає над конфліктним потенціалом. Вона доповнює безпекову й економічну взаємодію, створюючи більш стійкий фундамент для довгострокового стратегічного партнерства між Україною та Польщею. На відміну від аграрного та транспортного секторів, де інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС вже призвела до серії гострих суперечок, у сфері енергетики конфлікти наразі мають радше технічно-інфраструктурний, а

не політико-символічний характер. Це відкриває можливість для того, щоб саме енергетичний вимір став однією з опор «позитивного порядку денного» у двосторонніх відносинах, компенсуючи частину негативних ефектів від економічних спорів та зміцнюючи аргументи на користь подальшої інтеграції України до європейського енергетичного й економічного простору. Отже, можна зробити висновок, що економічне співробітництво між Україною та Польщею в умовах повномасштабної війни постало як багатовимірний процес, у якому тісна взаємозалежність поєднується з дедалі більшою конфліктністю окремих секторів. З одного боку, Польща виступає ключовим торговельним партнером та логістичним хабом для України, без якого підтримання експортноорієнтованої моделі української економіки було б суттєво ускладнене. З іншого – саме ця «хабова» роль посилює чутливість до асиметрій вигод, нерівномірного розподілу тиску на національні ринки та внутрішньополітичних циклів у Польщі.

Торговельно-логістичний вимір продемонстрував, що перетворення Польщі на головний сухопутний коридор України до ЄС має подвійний ефект. Воно створює для України критично важливий доступ до внутрішнього ринку ЄС, але водночас генерує структурну залежність від рішень польських регуляторів, пропускної спроможності інфраструктури та настроїв місцевих бізнес-груп. Ця асиметрія чітко проявилася в динаміці двосторонньої торгівлі:

58

економічні питання стали елементом внутрішньополітичних дискусій, що живили як зернову суперечку, так і протести перевізників.

Зерновий конфлікт 2022–2024 років став першим системним випробуванням меж економічної солідарності в українсько-польських відносинах. Зіткнення інтересів українських експортерів, польських фермерів, національних урядів і інституцій ЄС продемонструвало, що наближення України до внутрішнього ринку неминуче супроводжуватиметься конфліктами, в яких Брюссель виступатиме не лише як партнер, а й як арбітр між Києвом та окремими столицями. Транспортні блокади на кордоні стали логічним продовженням цієї тенденції, але вже в секторі послуг. «Транспортний безвіз»,

що був сприйнятий Україною як життєво важливий інструмент підтримки експорту в умовах війни, у Польщі став предметом гострих суперечок через страх витіснення місцевих перевізників. Масові протести, багатомісячні блокади пунктів пропуску та їхні економічні наслідки засвідчили, що українська присутність на ринку ЄС дедалі частіше сприйматиметься не лише крізь призму безпеки та солідарності, а й як чинник конкурентного тиску. Водночас досягнутий у тристоронньому форматі компроміс показав, що навіть гострі кризові ситуації можуть бути інституційно врегульовані без руйнування базових домовленостей.

На цьому тлі енергетична співпраця вирізняється як відносно стабільний і переважно кооперативний вимір. Вона посилює безпекову складову партнерства, сприяє диверсифікації маршрутів постачання енергоресурсів і поступовій інтеграції України до європейського енергетичного ринку. Конфліктний потенціал тут має радше технічний, а не політико-символічний характер, що дозволяє розглядати енергетику як один із опорних напрямів «позитивного порядку денного» у двосторонніх відносинах, здатного компенсувати частину негативних ефектів у торгівлі та транспорті.

Узагальнюючи, українсько-польське економічне співробітництво в 2022–2025 роках еволюціонує від моделі «асиметричної солідарності» до форматів, ближчих до типових для внутрішнього ринку ЄС – із постійними переговорами, конфліктами інтересів і пошуком компромісів. Конфлікти навколо зерна та

59

автоперевезень не свідчать про відхід від стратегічного партнерства, але демонструють його «нормалізацію» в європейському контексті: Україна дедалі більше розглядається не як виключний об’єкт допомоги, а як повноцінний економічний актор, чия інтеграція приносить як спільні вигоди, так і неминучі точки тертя. Саме здатність Києва й Варшави інституціоналізувати механізми управління такими конфліктами, у тісній координації з ЄС, стане одним із ключових чинників успішності як двостороннього партнерства, так і майбутнього наближення України до членства в Європейському Союзі.

2.3 Політичні виклики у відносинах України та Польщі

Вплив політичних змін у Польщі на підтримку України. Політичний вимір підтримки України з боку Польщі у 2022–2025 роках визначався не лише стратегічними інтересами двох держав, але й внутрішньопартійною конкуренцією, виборчими циклами та зміною урядів у Варшаві. Попри наявність широкого міжпартійного консенсусу щодо засудження російської агресії та визнання безпекової значущості України для східного флангу НАТО, конфігурація політичних сил і їхня боротьба за електоральну підтримку істотно впливали на риторику, інтенсивність та умови польської допомоги Києву. Це робить аналіз політичних змін у Польщі ключовим для розуміння того, як еволюціонувала підтримка України – від етапу майже беззастережної солідарності до більш прагматичної, умовної й чутливої до внутрішніх соціально-економічних настроїв.

У період, що безпосередньо передував повномасштабному вторгненню та охоплював початкову фазу війни, домінуючу роль у польській політиці відігравала правоконсервативна партія «Право і справедливість» (PiS). Для цього політичного табору підтримка України органічно поєднувалася з жорсткою антиросійською позицією та скептичним ставленням до частини політик ЄС. Виходячи з традиційної для PiS концепції безпеки, сильна й стійка Україна сприймалася як необхідна умова стримування Росії та гарантія безпеки Польщі. Саме за часів уряду PiS було ухвалено більшість рішень, що заклали підвалини

60

безпрецедентної військової, гуманітарної та політичної підтримки Києва: великі пакети озброєння, прийом мільйонів українських біженців, активну роль у формуванні «східного крила» підтримки України в ЄС та НАТО [59].

Водночас, уже в 2022–2023 роках у політиці уряду PiS почали проявлятися елементи «подвійної логіки»: поєднання стратегічної підтримки України із зростаючою чутливістю до внутрішнього тиску окремих соціально-економічних

груп – передусім фермерів і перевізників. Саме в цьому контексті слід розглядати зерновий конфлікт і транспортні блокади як інструменти внутрішньої політичної мобілізації напередодні парламентських виборів 2023 року [45]. Українське питання частково було «втягнуте» у виборчу кампанію: правляча партія намагалася позиціонувати себе водночас як гаранта безпеки та захисника інтересів польського села і транспортної галузі, що відобразилося в жорсткій риторичі щодо імпорту українського зерна та умов допуску українських перевізників на ринок. Це призвело до помітного охолодження публічного дискурсу, хоча практичний рівень військової та політичної підтримки України залишався високим [59].

Результатом виборів стало формування в 2023 році нового уряду на чолі з Дональдом Туском, який спирався на ліберально-центристські та проєвропейські сили. Для цього політичного табору підтримка України органічно вписується в ширший проєкт відновлення «європейської орієнтації» польської зовнішньої політики, посилення ролі Варшави в структурах ЄС і НАТО та демонстрації спроможності Польщі бути «відповідальним» європейським лідером [1]. У цьому сенсі зміна уряду не означала радикального перегляду курсу щодо України. Навпаки, новий кабінет підтвердив прихильність до стратегічного партнерства, підтримки української євроінтеграції та продовження військової й фінансової допомоги, намагаючись при цьому відновити більш конструктивний тон діалогу з Києвом.

Втім, політична зміна позначилася на стилі й акцентах політики щодо України. Уряд Туска прагнув одночасно знизити температуру публічних конфліктів, відновити діалог з українською стороною й водночас системніше

61

враховувати внутрішні економічні інтереси Польщі, зокрема в аграрному та транспортному секторах [1]. У цьому контексті зерновий конфлікт і протести перевізників стали своєрідним «спадком», з яким новій політичній конфігурації довелося не лише потрібно було впоратися, а й використовувати для демонстрації здатності до компромісу. Відновлення тристоронніх переговорів (Україна-Польща-Єврокомісія), пошук гібридних рішень (наприклад,

продовження «транспортного безвізу» на змінених умовах) та спроба розвести передвиборчу риторику і практичні рішення – усе це свідчило про прагнення нового уряду перевести конфлікти з площини публічної ескалації в площину технічних домовленостей [81].

Окремим виміром впливу політичних змін стали процеси радикалізації частини політичного спектра. Паралельно зі зміною уряду в Польщі посилили свої позиції крайні праві сили, насамперед партія «Конфедерація свободи і незалежності», яка послідовно використовувала тему підтримки України як інструмент критики «надмірної солідарності», фокусуючись на риториці про «жертву польської транспортної індустрії» та «загрозу для польських фермерів» [45]. Один із регіональних лідерів цієї партії, який відігравав помітну роль в організації блокад, прямо наголошував, що польський транспортний сектор «не має ставати жертвою європейської солідарності з Україною» [38]. Хоча реальний вплив цих сил на формування урядової політики залишався обмеженим, їхня присутність у публічному полі сприяла поступовій нормалізації скептичних і відверто критичних наративів щодо України.

Політичні зміни в Польщі також накладалися на зміну суспільних настроїв. Якщо у 2022 році підтримка прийому українських біженців і допомоги Україні була рекордно високою, то вже у 2023–2024 роках соціологічні опитування фіксували поступове зниження рівня ентузіазму, зростання втоми та чутливості до економічних аргументів. За даними польського Центру досліджень громадської думки (CBOS), у жовтні 2024 року частка респондентів, які підтримували подальший прийом українських біженців, знизилася до 52%, що стало найнижчим показником від початку повномасштабного вторгнення [63]. У

публічному дискурсі дедалі частіше звучали тези про конкуренцію українців на ринку праці, навантаження на систему соціальної підтримки та «непропорційні» витрати на допомогу Києву. Політичні актори різних таборів змушені були враховувати ці настрої, що додавало обережності в ухваленні рішень і робило підтримку України більш залежною від здатності уряду пояснювати її

довгострокову доцільність для самої Польщі.

Важливо, однак, підкреслити, що попри емоційні сплески риторики, конфлікти навколо зерна, перевезень або висловлювань лідерів, жодна з провідних політичних сил Польщі не поставила під сумнів базові засади підтримки України – визнання російської агресії як ключової загрози регіональній безпеці, підтримку територіальної цілісності України та її європейської перспективи [1]. Ризики для українсько-польського партнерства полягали радше не в можливості різкого розвороту політики, а у тенденції до «умовності» підтримки: її дедалі частіше намагалися прив'язати до врахування інтересів окремих галузей, компенсаційних механізмів ЄС та внутрішньополітичних балансів. Прикладом стали заяви президента Кароля Навроцького, який ще як кандидат, а згодом як глава держави неодноразово пов'язував перспективи членства України в ЄС і НАТО з «розв'язанням історичних питань». У низці інтерв'ю він стверджував, що не бачить для України місця в жодній із цих структур доти, доки Київ не визнає волинські події геноцидом поляків і не забезпечить повномасштабних ексгумацій та впорядкування місць поховань. Паралельно президент ініціював законодавчі зміни, спрямовані на заборону «пропаганди бандеризму» і прирівняння відповідної символіки до нацистської й комуністичної. Таким чином, історична пам'ять фактично перетворюється на одну з умов політичної підтримки євроінтеграції України, що підвищує ризик використання минулого як інструменту тиску в поточних переговорних пакетах.

З аналітичного погляду, вплив політичних змін у Польщі на підтримку України можна охарактеризувати як перехід від фази надзвичайної мобілізації до фази «нормалізації» відносин. У першій фазі українське питання було майже

63

поза внутрішньополітичним змаганням; у другій – воно стало одним із факторів, який різні партії використовують для мобілізації своїх електоратів, але в межах загальноприйнятої стратегічної рамки. Це означає, що подальша підтримка України з боку Польщі залежатиме не лише від геополітичних змін, а й від здатності Києва й Варшави інтегрувати українську тематику у внутрішній

політичний дискурс таким чином, щоб вона не перетворювалася на інструмент взаємних звинувачень, а залишалася елементом позитивної політичної ідентичності як для Польщі, так і для України.

Питання історичної пам'яті

Питання історичної пам'яті належить до найчутливіших вимірів українсько-польських відносин і формує глибинний фон політичної взаємодії між двома державами. Історичні травми ХХ століття, насамперед події на Волині 1943–1944 років, повоєнні акції проти українського населення в Польщі та різні інтерпретації ролі національних рухів, стали важливою складовою національних наративів по обидва боки кордону. У результаті історична пам'ять перетворилася на політичний ресурс, який може як сприяти примиренню через спільне вшанування жертв, так і провокувати нові конфлікти, особливо в періоди політичної турбулентності.

Ключовим вузлом суперечок є оцінка Волинської трагедії. У польському публічному дискурсі домінує наратив про масові вбивства польського цивільного населення за етнічною ознакою, організовані українськими націоналістичними структурами, що в Польщі офіційно кваліфікуються як геноцид. Український дискурс натомість наголошує на складності локального контексту, взаємності насильства та радянсько-нацистському тлі подій, уникаючи однозначних юридичних кваліфікацій і зберігаючи більш амбівалентне ставлення до Української повстанської армії (УПА) та інших учасників подій. Така асиметрія інтерпретацій створює ґрунт для політичних маніпуляцій, коли історичні питання використовуються для мобілізації електорату або тиску на партнера.

Після відновлення незалежності України у 1991 році обидві держави зробили низку кроків у напрямі історичного примирення. Важливу роль відіграли спільні заяви президентів, церковні ініціативи з наголосом на формулі «прощаємо і просимо прощення», створення змішаних комісій істориків та спроби узгодити підходи до меморіальної політики. Однак, уже в 2010-х роках відбулося помітне «перезавантаження» політики пам'яті в Польщі: посилення

ролі Інституту національної пам'яті, ухвалення резолюцій Сейму щодо визнання злочинів проти польського населення геноцидом, а також жорсткіша реакція на дії українських радикальних груп, пов'язаних із пам'ятниками УПА. У відповідь Україна обмежила проведення польських ексгумацій та пошукових робіт на своїй території, що призвело до кількарічної паузи в практичній співпраці в цій сфері.

Повномасштабна війна 2022 року тимчасово змінила пріоритети. На тлі безпрецедентної безпекової та гуманітарної підтримки Польщі історичні суперечки відійшли на другий план, поступившись місцем риториці солідарності та спільної боротьби проти російської агресії. Символічним моментом став спільний візит президентів Володимира Зеленського та Анджея Дуди до Луцька 9 липня 2023 року, коли вони разом вшанували пам'ять жертв Волинської трагедії, взявши участь у богослужінні у кафедральному соборі святих Петра і Павла. У спільних заявах наголошувалося, що «пам'ять має єднати, а не розділяти» і що сучасний союз України та Польщі є відповіддю на трагічний досвід минулого.

Проте повністю зняти історичну тематику з порядку денного не вдалося. У міру загострення економічних суперечок – довкола зернового експорту та транспортних блоkad – частина польських політичних акторів знову почала апелювати до «невирішених питань минулого», підкреслюючи, що готовність Варшави підтримувати Україну має супроводжуватися кроками Києва у сфері політики пам'яті. Польські посадовці регулярно порушували тему ексгумацій і впорядкування місць поховань польських жертв на території України,

65

пов'язуючи її не лише з моральним обов'язком перед родинами загиблих, а й із загальною атмосферою довіри у відносинах.

На цьому тлі особливого значення набули рішення 2024–2025 років, які де факто відкрили новий етап співпраці в царині історичної пам'яті. На початку 2025 року уряди України та Польщі досягли домовленості щодо відновлення ексгумацій польських жертв на території України, зокрема у місцях масових

убивств у Волинському та Тернопільському регіонах. Перші роботи розпочалися в колишньому польському селі Пузьнікі в Тернопільській області навесні 2025 року; вони були представлені сторонами як «прорив» у тривалому глухому куті, що існував від 2017 року.

У січні 2025 року прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск і президент України Володимир Зеленський публічно підтвердили, що домовленості щодо ексгумацій є важливим жестом взаємної довіри й умовою подальшого просування України до членства в ЄС, оскільки демонструють готовність Києва враховувати чутливі питання для польського суспільства. Подальші спільні проєкти пошукових робіт, організовані Інститутом національної пам'яті Польщі, українськими державними структурами та незалежними дослідницькими групами, засвідчили перехід від «політики блокувань» до моделі співпраці, в якій історичні суперечки намагаються розв'язувати через спільну роботу експертів, а не через публічні ультиматуми.

Окремий вимір у розвитку «політики пам'яті» надали президентські вибори 2025 року в Польщі. Формальне рішення про розблокування ексгумацій ухвалювалося за уряду Дональда Туска і ще за каденції Анджея Дуди, коли на тлі польського головування в Раді ЄС було досягнуто прориву в домовленостях щодо перших пошукових робіт у Пузьниках і Волині. Водночас, обрання президентом історика Кароля Навроцького, колишнього очільника Інституту національної пам'яті, перенесло тему Волині й ексгумацій у самий центр польського політичного дискурсу. Уже як обраний президент Навроцький публічно закликав Володимира Зеленського дозволити повномасштабні ексгумаційні роботи, попри те, що перші пошуки вже були розпочаті, а згодом

66

пов'язав швидкість і повноту ексгумацій із підтримкою європейської інтеграції України. У своїх виступах він наголошував, що «злочин Волинського геноциду» залишається частиною польської національної свідомості, а невирішені питання поховань жертв є підставою для подальшого політичного тиску на Київ. У результаті питання ексгумацій стало не лише гуманітарною та етичною темою, а й інструментом символічного маркування кордонів прийнятної пам'яттєвої

політики України в очах нової президентської адміністрації Польщі. Важливим моментом у питанні історичної пам'яті стало ухвалення Сеймом закону про встановлення 11 липня Національним днем пам'яті поляків – жертв геноциду, вчиненого ОУН і УПА на східних землях II Речі Посполитої. Цей крок зміцнив уже сформовану в польському політичному дискурсі інтерпретацію подій на Волині як «геноциду», закріпивши її не лише у рівні парламентських ухвал, а й у законодавстві. Таке рішення ускладнює пошук спільної мови з Україною, де немає консолідованого консенсусу щодо оцінки діяльності ОУН та УПА, а сама тема залишається частиною внутрішнього політичного й ідентифікаційного диспуту.

Відтак, важливо розуміти, що навіть попри вже досягнуті позитивні зрушення у питанні історичної пам'яті усі ризики не зникають. Історична тематика залишається вразливою до зовнішнього впливу, насамперед з боку Росії, яка активно використовує наративи про Волинь, «геноцид поляків» і «бандерівців» для того, щоб підривати довіру між Києвом і Варшавою, посилювати крайні позиції в обох суспільствах і маргінальні політичні сили, що виступають проти зближення України та ЄС. У момент загострення економічних чи політичних суперечок ці наративи легко накладаються на реальні конфлікти та підсилюють їх, створюючи враження «глибинної несумісності» сприйняття історичної пам'яті і стратегічних інтересів.

Таким чином, питання історичної пам'яті в українсько-польських відносинах виступає фактором ризику. Нерозв'язані історичні суперечності можуть підсилювати взаємну підозрілість у періоди політичних і економічних криз. З іншого боку – готовність обох сторін до ексгумацій, узгодження підходів

67

до вшанування жертв та підтримки діалогу істориків створює можливості для перетворення «політики пам'яті» з інструмента мобілізації конфліктів на компонент стратегії довгострокового примирення. У контексті війни з Росією та євроінтеграційних амбіцій України саме інституціоналізований, а не емоційно символічний підхід до історичних питань стає важливою умовою стійкості українсько-польського стратегічного партнерства.

Російська дезінформація як дестабілізуючий чинник у двосторонніх відносинах

Російська агресія проти України від самого початку мала гібридний характер, у якому військовий компонент доповнюється масштабними інформаційно-психологічними операціями. Одним із ключових напрямів цих операцій є спроби підірвати союз України з найближчими партнерами, насамперед із Польщею. Для Москви стратегічно вигідно роз'єднати Київ і Варшаву, оскільки це послаблює східний фланг НАТО, ускладнює логістику західної допомоги та підриває єдність ЄС щодо санкційної та оборонної політики. Відтак двосторонні конфлікти між Україною та Польщею (економічні, політичні чи історичні) стають для Росії важливими «вхідними точками» для інформаційного впливу.

Ключова особливість російської інформаційної війни полягає в тому, що вона рідко створює конфлікти «з нуля»; натомість вона підсилює вже наявні лінії напруження, радикалізує крайні позиції й переводить технічні суперечки у площину цивілізаційних або моральних протиставлень. Для польської аудиторії просуваються наративи про те, що:

- українці «зловживають» солідарністю, отримуючи надмірну фінансову та соціальну підтримку;
- українські біженці нібито «відбирають робочі місця» та ресурси системи соціального забезпечення;
- українська держава «недостатньо вдячна» за допомогу й поводить ся як «конкурент, а не союзник»;

68

- українська політика пам'яті нібито заперечує злочини проти поляків, а отже, Київ «не поділяє європейських цінностей».

Для української аудиторії, навпаки, просуваються наративи про те, що: • Польща «заробляє» на війні, використовуючи Україну як ринок збуту та транзитний коридор;

- Варшава нібито має «приховані територіальні претензії» на західні

області України;

- польська підтримка є «ненадійною» й може бути в будь-який момент згорнута через внутрішньополітичні зміни;
- економічні суперечки (зерно, блокади перевізників) свідчать про «справжнє ставлення» Польщі до України.

Ці дзеркальні наративи конструюють образи «егоїстичного партнера», який нібито діє винятково у власних інтересах і готовий «зрадити» в критичний момент. Таким чином, російські інформаційні операції одночасно б'ють по довірі в українському суспільстві до Польщі й по польській готовності платити внутрішню соціально-економічну ціну за підтримку України.

Механізми поширення цих наративів є багаторівневими. На рівні російських та білоруських державних медіа продукуються матеріали, орієнтовані на польську та українську аудиторії, з акцентом на конфліктних сюжетах: протестах фермерів і перевізників, зниженні рівня підтримки біженців, окремих різких заявах українських і польських політиків. Паралельно працюють мережі анонімних акаунтів у соціальних мережах і месенджерах, які поширюють фейкові або маніпулятивні повідомлення (наприклад, перебільшені дані про злочинність серед біженців, вигадані інциденти на кордоні, спотворені цитати політиків). До цього додається резонанс через маргінальні, але голосні політичні сили – ультраправі, популістські або відверто проросійські групи, які легітимізують радикальні меседжі, підхоплені з російських джерел, у легальному публічному просторі.

69

Особливо помітною була активізація російських інформаційних операцій у періоди загострення економічних конфліктів. Під час зернової суперечки 2023 року російські медіа й пов'язані з ними ресурси активно тиражували сюжети про «зраду» Польщі, яка нібито «закриває кордон для українського хліба», одночасно підкреслюючи внутрішні протиріччя в ЄС та представляючи Україну як «фактор дестабілізації європейського ринку». На польському боці, навпаки, підсилювалася риторика про «агресивних українських експортерів» і

«олігархів», що намагаються «залити» польський ринок дешевим зерном. Аналогічно, під час блокад українсько-польського кордону у 2023–2024 роках активно поширювалися меседжі про «втому Польщі від українських вимог», «кінцевість солідарності» та «нездатність України цінувати допомогу».

Показовим кейсом поєднання воєнної ескалації та дезінформаційного впливу став інцидент 10 вересня, коли уламки двох безпілотників російського походження впали на території Польщі поблизу міста Хелм. Якщо на рівні офіційних структур реакція Варшави була стриманою й зосереджувалася на з'ясуванні обставин та посиленні протиповітряної оборони, то в польському інформаційному просторі ситуація швидко набула спотворених інтерпретацій [40]. У соціальних мережах почали поширюватися наративи, згідно з якими Україна нібито «свідомо допустила проліт дронів» або навіть «інсценувала провокацію», підставивши Польщу під удар. За даними опитування Res Futura, 38% користувачів поклали відповідальність за інцидент саме на Україну, тоді як Росію вважали винною лише 34% респондентів [105]. На цю динаміку звернув увагу прем'єр-міністр Дональд Туск, попередивши про формування «хвилі проросійських настроїв і ворожості до України», яка спирається на реальні суспільні страхи [91], але посилюється через цілеспрямовані інформаційні маніпуляції. Глава уряду закликав [124] польських політиків утримуватися від використання таких наративів у партійній боротьбі, наголошуючи, що вони працюють на інтереси Кремля.

Не менш чутливим полем для російських інформаційних операцій є історична тематика. На тлі складних процесів примирення довкола Волинської

70

трагедії та інших епізодів ХХ століття російська пропаганда послідовно намагається репрезентувати Україну як державу, яка нібито «реабілітує нацизм» [23] і «відмовляється визнавати злочини проти поляків» [28], а Польщу – як країну, що зберігає «історичну ворожість» до України [2]. У поєднанні з реальними дискусіями про ексгумації, формулюваннями в польських резолюціях та українськими інфраструктурними обмеженнями це створює враження нездоланності історичних суперечностей, хоча на практиці офіційні

органи обох держав у 2024–2025 роках демонструють готовність до компромісів і спільної роботи в цій сфері.

Вплив російської інформаційної війни на українсько-польські відносини проявляється насамперед у зміні контексту, в якому сприймаються конкретні суперечки. Навіть суто технічні переговори щодо квот, режимів транзиту чи процедур ексгумації відбуваються в атмосфері підвищеної підозрілості, коли суспільні настрої вже частково «заражені» уявленнями про «нещирість» партнера. Це створює додаткові політичні витрати для урядів обох країн: будь який компроміс може бути представлений як «поразка» чи «зрада», що ускладнює гнучкість переговорних позицій [12]. У довгостроковій перспективі це посилює позиції крайніх сил – як у Польщі, так і в Україні, – які будують свою риторику на недовірі до партнерів і скепсисі щодо євроінтеграційних процесів.

Водночас, вплив російських інформаційних операцій не є однозначно визначальним. Попри активні спроби Москви розіграти карту історичних травм, економічної конкуренції та «втоми від солідарності», у польському та українському суспільствах зберігається значний резерв підтримки двостороннього партнерства, а основні політичні сили – при всіх відмінностях – не приймають російські наративи як основу для формування політики [7]. Важливу роль відіграють також інституційні механізми ЄС і НАТО, які створюють додаткові рамки для координації політики, незалежно від хвиль інформаційних кампаній.

Відповіддю на російську інформаційну війну поступово стає розвиток спільних українсько-польських та європейських механізмів протидії

71

дезінформації. Державні структури стратегічних комунікацій, аналітичні центри, незалежні фактчекінгові проєкти й медіаактивісти виконують функції «фільтра», що дозволяє оперативно виявляти й нейтралізувати найочевидніші фейки. Однак координація таких зусиль усе ще має фрагментарний характер: відсутня окрема двостороння платформа, яка б системно займалася саме

українсько-польським виміром інформаційної безпеки, включно з чутливими темами історичної пам'яті, біженців і економічної інтеграції.

Отже, російська інформаційна війна виступає в українсько-польських відносинах не стільки «первинною» причиною конфліктів, скільки множителем уже наявних суперечностей. Вона загострює сприйняття історичних, економічних та політичних проблем, підштовхує суспільства до радикальніших оцінок і ускладнює вироблення компромісів. Саме тому формування спільної українсько-польської стратегії інформаційної безпеки – у тісній взаємодії з відповідними інституціями ЄС і НАТО – є важливою умовою стійкості стратегічного партнерства. Без проактивного управління цим виміром ризик того, що інформаційні операції РФ знову й знову підриватимуть довіру між Києвом і Варшавою, залишатиметься високим, незалежно від рівня військової та економічної співпраці.

Відтак, можна узагальнити та ствердити, що політичні виклики у відносинах України та Польщі в 2022–2025 роках мають складну багаторівневу природу. Вони не заперечують характер стратегічного партнерства, але чітко демонструють, що цей союз не є «автоматичним» і потребує постійного політичного управління, особливо в умовах війни та швидкої інтеграції України до європейського простору.

По-перше, питання історичної пам'яті продовжує виконувати роль глибинного фону двосторонніх відносин. Волинська трагедія, повоєнні репресії та розбіжності в оцінці ролі українських національних рухів залишаються потужними маркерами колективної ідентичності по обидва боки кордону. Навіть коли на передньому плані опиняються безпекові чи економічні пріоритети, історичні сюжети легко виринають у моменти напруги й підживлюють недовіру.

72

Водночас, події 2023–2025 років (спільні вшанування пам'яті загиблих, розблокування ексгумацій, нові домовленості щодо пошукових робіт) свідчать про поступовий перехід від політики взаємних блокувань до політики спільного опрацювання травматичного минулого. Це дозволяє розглядати історичну пам'ять не лише як джерело ризиків, а й як потенційний ресурс глибшого

примирення за умови інституціоналізованого, сталого підходу.

По-друге, вплив внутрішньополітичних змін у Польщі показав, що підтримка України значною мірою вбудована в консенсус основних політичних сил, але її форма й інтенсивність залежать від виборчих циклів, партійного складу та соціально-економічного тиску з боку окремих груп. Перехід від уряду PiS до уряду Дональда Туска не призвів до ревізії стратегічного курсу на підтримку України, однак змінив риторику, механізми та умови цієї підтримки. Українське питання з «поза-партійного» стало елементом внутрішньої політичної боротьби – і в аграрній політиці, і в питаннях транспорту, і в дискусіях про біженців. Це означає, що Київ має справу не з абстрактною «Польщею», а з політично плюралістичною системою, де різні актори по-різному капіталізують тему українсько-польського партнерства.

По-третє, російська дезінформація виступає як важливий інструмент посилення уже наявних суперечностей. Вона не створює конфлікти з нуля, але радикалізує й поляризує сприйняття історичних, економічних і політичних проблем, запускаючи дзеркальні наративи недовіри в українському та польському суспільствах. Приклади зернової суперечки, блокад перевізників чи інциденту з падінням дронів на території Польщі демонструють, як реальні інциденти перетворюються на інформаційні «каскади», що підривають довіру до партнера і створюють додаткові політичні витрати для урядів обох країн. Відсутність системної двосторонньої рамки з протидії дезінформації робить цей вимір особливо вразливим.

Узагальнюючи, політичні виклики у відносинах України та Польщі не скасовують, але суттєво ускладнюють реалізацію стратегічного партнерства. Вони показують, що:

73

- історія може або зміцнювати союз через чесне визнання й спільні практики пам'яті, або підривати його, якщо використовувати як інструмент мобілізації електорату;
- внутрішня політика Польщі здатна як посилювати підтримку України

(через конкуренцію у «проукраїнськості»), так і обмежувати її (через тиск секторів, що відчують конкуренцію з боку України);

- інформаційний вимір визначає, чи будуть конфлікти навколо конкретних секторів сприйматися як «керовані» й технічні, чи як доказ «несумісності» стратегічних інтересів.

Саме тому подальший розвиток українсько-польського партнерства вимагатиме не лише поглиблення безпекової та економічної співпраці, але й цілеспрямованої роботи з політичними ризиками: від узгодженої політики пам'яті й регулярного діалогу з ключовими суспільними групами в Польщі до створення спільних механізмів протидії дезінформації. Без цього стратегічний союз, навіть за збереження високого рівня взаємної підтримки, залишатиметься вразливим до циклічних криз довіри, які Росія прагнути системно експлуатувати.

Висновок до розділу 2

У розділі 2 висвітлено, що з початком повномасштабного вторгнення Росії українсько-польські відносини за дуже короткий час перейшли з площини «добросусідського партнерства» у вимір фактичного безпекового альянсу. Польща стала одним із ключових гарантів виживання української держави: масштабні поставки озброєння, систем ППО, бронетехніки, боєприпасів, участь у підготовці військовослужбовців та розгортання ремонтної інфраструктури створили ту військово-операційну опору, без якої оборона України була б суттєво слабшою. Військова допомога на десятки мільярдів злотих, участь у «танковій коаліції», передача Leopard 2, Krab, ПЗРК Piorun, MiG-29 тощо

74

свідчать, що Варшава вийшла далеко за рамки символічної підтримки й діяла як активний співтворець нової конфігурації безпеки у Центрально-Східній Європі. Другим стратегічним результатом стало перетворення Польщі на головний військово-логістичний та транзитний хаб західної допомоги Україні. Через її територію проходила переважна частина постачань озброєнь, техніки,

гуманітарних вантажів, а аеропорт Ряшів–Ясьонка та мережа прикордонних переходів стали «операційним тилом НАТО» для українського фронту. Логістична інфраструктура Польщі виконувала подвійне призначення – військове й економічне – поєднуючи канали постачання зброї з маршрутами експорту та імпорту. Це посилює роль Варшави в політиці Альянсу, але одночасно зробило двосторонні відносини особливо чутливими до будь-яких збоїв у роботі цих коридорів.

Третім виміром успіхів стало поступове інституціональне оформлення безпекового партнерства. Двосторонні механізми координації (зустрічі міністрів оборони, взаємодія генштабів, робочі групи з оборонної промисловості), участь у форматах Ramstein, Веймар+ Україна, Вишеград+ та активна роль Польщі в просуванні рішень ЄС (Європейський фонд миру, спільні закупівлі боєприпасів, нові інструменти на кшталт SAFE) закріпили за нею статус одного з головних політичних адвокатів України в євроатлантичному просторі. Кульмінацією цього процесу стала десятирічна Угода про співробітництво у сфері безпеки, яка ввела низку інноваційних елементів: можливість передачі авіації, інституціоналізацію POLLOGHUB, створення «українського легіону» на польській території, а також механізм консультацій у разі нового нападу РФ. Ці положення наблизили польсько-українські відносини до моделі двосторонніх союзницьких домовленостей.

Важливою складовою стала й оборонно-промислова кооперація. Спільні ремонтні потужності, участь PGZ і «Укроборонпрому» у проектах з ремонту та модернізації техніки, обговорення ко-виробництва систем на кшталт Krab, залучення до європейських програм (EDIRPA, ASAP, SAFE) перетворили Україну з виключного реципієнта допомоги на потенційного партнера у

75

спільному виробництві та розробках. Ця кооперація не лише підтримувала фронтову боєздатність, а й заклала фундамент для інтеграції українського ВПК у європейський оборонно-промисловий простір, де Польща виступає ключовим посередником і партнером.

Водночас, у розділі продемонстровано, що безпрецедентна близькість у

сфері безпеки не усуває – а подекуди підсилює – структурні виклики. На польському боці гострим залишалося питання фінансової компенсації за передану техніку, навантаження на власну обороноздатність і темпи відшкодування витрат із боку ЄС, що періодично живило внутрішньополітичні дискусії щодо «меж солідарності». На рівні оборонно-промислових проєктів давалися взнаки різні підходи до передачі технологій, безпекові ризики та інвестиційні обмеження. Додатковим джерелом напруги були ризики для польської інфраструктури, пов'язані з близькістю до зони бойових дій, інциденти з порушенням повітряного простору та потреба посилення ППО, що вимагало нових форматів координації між Києвом, Варшавою і союзниками.

Узагальнюючи, у розділі 2 показано, що у 2022–2025 роках українсько-польське співробітництво досягло формування контурів довгострокового стратегічного альянсу. Польща стала не лише донором і логістичним хабом, а й співтворцем нової архітектури безпеки в Центрально-Східній Європі, в якій Україна посідає роль ключового форпосту стримування Росії. Водночас сталість цієї моделі залежить від здатності обох сторін і європейських інституцій інституціоналізувати механізми фінансової компенсації, технологічної кооперації та захисту критичної інфраструктури, а також від того, наскільки військово-безпековий вимір буде підкріплений збалансованим економічним і політичним партнерством. Саме ці аспекти – економічні й політичні успіхи та конфлікти – стають предметом аналізу наступного розділу.

76

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН

3.1. Перспективи довгострокового політичного партнерства

Перспективи розвитку українсько-польських відносин у середньо- та довгостроковій перспективі значною мірою залежать від того, наскільки стійким виявиться міжпартійний консенсус у Польщі щодо підтримки України. Досвід 2022–2025 років показав, що засудження російської агресії та визнання стратегічної ваги України для безпеки східного флангу НАТО є спільною

позицією провідних політичних сил – як правоконсервативного, так і ліберально центристського таборів. Водночас, підтримка України поступово перестає бути позапартійним «сакралізованим» питанням і все більше вбудовується у внутрішню політичну конкуренцію.

У перспективі до 2030 року можна очікувати, що підтримка України залишатиметься одним із базових елементів польської зовнішньої політики, однак її умови, інтенсивність і риторичне оформлення залежатимуть від трьох факторів:

1. конфігурації правлячих коаліцій та сили крайніх сил (насамперед праворадикальних);
2. соціально-економічної «ціни» підтримки для польського суспільства (зокрема для фермерів, перевізників, локального бізнесу);
3. здатності уряду інтегрувати українську тематику в ширший європейський порядок денний, зменшуючи відчуття, що Польща «платить найбільше».

Для України це означає, що в майбутньому важливо не стільки спиратися на персоналізовані контакти з конкретними урядами, скільки намагатися «защити» підтримку України у ширші рамки польської державної стратегії та політики ЄС. Інституціоналізація співпраці у формі довгострокових угод, міжпарламентських механізмів, спільних рад з питань безпеки й економіки може зменшити чутливість двостороннього партнерства до тактичних змін урядів і

77

передвиборчих циклів. Інакше кожна нова хвиля популістської мобілізації ризикує перетворювати українське питання на інструмент короткострокової електоральної гри.

Питання історичної пам'яті залишатиметься одним із ключових «лакмусових папірців» зрілості українсько-польського союзу. Домовленості останніх років щодо відновлення пошукових робіт, ексгумацій і впорядкування місць поховань польських жертв на території України створили вікно можливостей для переходу від логіки взаємних блокувань до логіки співпраці.

Однак, у середньостроковій перспективі це вікно може як розширитися, так і закритися залежно від того, чи зможуть сторони перевести разові політичні жести в стійку інституційну практику.

Для України перспектива полягає у формуванні цілісної політики пам'яті щодо польського виміру XX століття, яка б поєднувала кілька елементів: • прозорі та стабільні правила доступу до місць поховань і проведення ексгумацій;

- підтримку спільних історичних досліджень і міждержавних груп істориків;

- роботу з освітніми програмами й підручниками, де польсько-український конфліктний досвід подається не як інструмент взаємних звинувачень, а як приклад трагедії, яку сучасне покоління має не допустити повторно.

Для Польщі важливим викликом стане утримання історичної тематики поза логікою «умов» до України в інших сферах (безпеки, економіки, євроінтеграції). Чим частіше питання Волині або ексгумацій використовуватимуться як важіль політичного тиску в поточних переговорних пакетах, тим вища ймовірність, що історична пам'ять сприйматиметься в Україні не як простір примирення, а як зона постійного шантажу. Відтак, у довгостроковому вимірі саме деполітизація процедур (чіткі, стабільні правила,

78

якими керуються професійні інституції, а не ситуативні заяви політиків) стане найкращим запобіжником від чергових ескалацій.

Досвід перших років повномасштабної війни показав, що навіть епізодичні інциденти (економічні суперечки, прикордонні блокади, інциденти з безпілотниками) здатні за лічені дні перетворюватися на масштабні політичні кризи через дезінформаційні кампанії й взаємну недовіру в інформаційному просторі. У перспективі розвитку українсько-польського партнерства це означає, що без спільної стратегії протидії дезінформації будь-яка нова конфліктна ситуація ризикує відразу набувати токсичного, символічно перевантаженого характеру.

Майбутня модель співпраці мала б включати принаймні три рівні: 1. державний – координація між підрозділами стратегічних комунікацій, обмін аналітикою щодо ворожих наративів, узгодження ключових меседжів у кризових ситуаціях;

2. експертний – створення сталих каналів взаємодії між аналітичними центрами, медіа-організаціями та фактчекінговими проєктами в Україні та Польщі;

3. європейський – вбудовування українсько-польського виміру в ширші механізми ЄС з протидії дезінформації, щоб російські інформаційні операції проти двосторонніх відносин розглядалися як частина загальноєвропейської проблеми, а не як двосторонній конфлікт.

Для України це відкриває можливість позиціонувати себе не лише як об'єкт інформаційних атак, а як рівноправного партнера у формуванні європейської політики інформаційної безпеки. Для Польщі – шанс закріпити свою роль як одного з центрів розробки та тестування стратегій протидії російському впливу в регіоні. Успішність такого підходу буде визначати, чи залишатиметься кожен економічний чи історичний спір локальним, чи й надалі перетворюватиметься в кризу довіри, помножену російською пропагандою. Відтак, політичні перспективи українсько-польського партнерства визначатимуться не лише об'єктивною спільністю безпекових інтересів, а й

79

здатністю обох держав вибудувати «захисні механізми» проти внутрішніх і зовнішніх факторів дестабілізації. Для цього необхідні щонайменше три групи умов.

По-перше, інституціоналізація: перехід від ситуативних рішень до стабільних форматів – регулярних міжурядових консультацій, спільних рад з питань безпеки, економіки та історичної пам'яті, закріплених у довгострокових документах. Це зменшує залежність співпраці від персональних відносин лідерів і виборчих циклів.

По-друге, керованість чутливих тем: історія, біженці, аграрна й

транспортна конкуренція, питання соціального навантаження мають бути виведені з логіки публічних ультиматумів у площину передбачуваних процедур, де діють зрозумілі механізми компенсацій, квот, спільних рішень. Чим більше таких питань вирішується технічно, а не символічно, тим менше простору для їх експлуатації радикальними силами.

По-третє, спільна інформаційна рамка: Україна та Польща мають навчитися пояснювати власним суспільствам, чому їхній союз є взаємовигідним і довгостроково доцільним, навіть попри конфлікти й витрати. Без цього будь яке поглиблення співпраці – безпекової чи економічної – залишатиметься вразливим до хвиль популізму й дезінформації.

За наявності цих умов політичний вимір не лише не гальмуватиме українсько-польський союз, а навпаки – створюватиме для нього стійкий фундамент, на якому можуть розвиватися безпекові та економічні формати, що розглядатимуться у наступних підрозділах розділу.

3.2. Майбутнє безпекового співробітництва та економічної співпраці

Перспективи українсько-польської взаємодії у сфері безпеки визначаються переходом від режиму «екстреної допомоги» до більш передбачуваної, інституційно оформленої моделі. Десятирічна Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Польщею вже задала базову рамку такого переходу: вона не лише зафіксувала зобов'язання Варшави щодо подальшої

військової

80

підтримки, але й розширила співпрацю на розвідку, кібербезпеку, оборонну промисловість, логістику та механізми консультацій у разі нових загроз. У середньостроковій перспективі постає завдання наповнити цю рамку практичним змістом. Йдеться не стільки про кількісне нарощування допомоги, скільки про створення сталого «безпекового режиму», в межах якого: • регулярні двосторонні консультації перетворюються на постійну спільну платформу аналізу загроз;

- взаємодія штабів та оборонних відомств інституціоналізується у форматах спільного планування, навчань, кризового реагування;
- положення про консультації у разі нового нападу РФ підкріплюються наперед узгодженими алгоритмами дій (політичних, військово технічних, санкційних).

Такий режим не замінює членства України в НАТО, але може стати перехідною моделлю, що частково виконує функції «проміжних гарантій безпеки». Для України це означатиме зменшення стратегічної невизначеності, для Польщі – більш формалізовану участь у відвертанні російської загрози на власному східному фланзі.

Роль Польщі в євроатлантичній інтеграції України

У перспективі до 2030 року Польща, ймовірно, залишатиметься одним із ключових «адвокатів» України на євроатлантичному напрямі. Однак характер цього адвокатування змінюватиметься. Якщо у перші роки повномасштабної війни Варшава грала роль радше голосу політичного тиску («запросити Україну до НАТО після війни», «посилити присутність НАТО на Сході»), то в майбутньому її роль дедалі більше зсуватиметься до формування коаліційних рішень усередині Альянсу та ЄС.

Можна окреслити кілька напрямів, де вплив Польщі буде визначальним:

- коаліції прихильників членства України в НАТО: формування «поясу підтримки» з країн Балтії, Північної Європи та Центрально-Східної Європи, які розділяють польське бачення загроз;